БИБЛИОТЕКА
им. А. С. Пушкина

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 6 (12696) | 1985 чылдың январь 8, вторник | 1925 чылда үндезилеттинген. | Өртээ 3 көпеек.

КҮҮСЕЛДЕЖЕ КҮШТҮ МӨӨҢНЭЭР

Улуг Октябрьның чуртунга база бир ажыл-агый чылының төөгүже шилчээни бо. Ол чыл кайгамчык болуушкуннар-биле долдунган. СЭКП-ниң XXVI съездизиниң, СЭКП ТК-ның ооң дараазындагы Пленумнарының ажылдап кылган социал-экономиктиг программаларын амыдыралга боттандырар дээш совет чон сорук кириишкинниг ажылдаан. Ооң түңнелинде бистиң Төрээн чуртувус улам-на күштүг болгаш быжыг, а совет кижилерниң амыдыралы улам-на чаагай болгаш бай болу берген.

Он бирги беш чылдың дөртку чылында агроүлетпүр каттыжыышкынының бүгү ажыл-ишчилери Аъш-чем программазын боттандырар дээш шудургу ажылдаан. «Совет Тываның 40 чылынга—шалыпчы 40 неделя» деп кыйгырыгның адаа-биле калбарган социалистиг чарыштың түңнелинде мал бажының саны ниитизи-биле элээн өскен, күрүнеге эът, сүт, дүк болгаш чуурга садарының планнары ажыр күүсеттингилээн, тараа мурнуку чылдардагызындан хөй алдынган, мал чеми база хөй белеткеттинген. Ынчангаш эрткен чыл кедээниң ажыл-ишчилеринге база бир херии базымның чылы болган. Маңаа чер-черде партия, ажыл-агый, совет органнарының, комсомол, профэвилел болгаш хөй-нииити организацияларының организакчы база мобилизакчы ажылын демдеглээр херек.

Планныг онаалдаларны болгаш социалистиг хүлээлгелерни күүседиринге коммунистер үлегерин көргүзүп, социалистиг чарыштың мурнуку одуруун ээлеп келгеннер. Оларның аразындан чазактың дөрт орденииниң эдилекчизи, «Чодураа» совхозтуң хойжузу Иван Данзурунну, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры, СЭКП-ниң XXV съездизи аттыг совхозтуң механизатору Дойбаң Даваны, СЭКП обкомунуң бюро кежигүнү, СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтуң саанчызы Моңгуш Алдын-кысты, Күш-ажылдың Кызыл Туг орденниң эдилекчизи, «Күш-ажылдың хостуу» совхозта өшкү кадарчызы Василий Доржуну, «Тоора-Хем» совхозтан ивижи Михаил Самбуу, «Улуг-Хая» совхозтан тевежи Анна Иргек оларны чон чоргаарал-биле адап турар. Оон ыңай «Тиилелге» совхоз, «Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң мал чеми белеткээр бригадазы, «Көк-Тей» совхозтуң Көк-Хавак сүт-бараан фермазы, «О. Шынаа» совхозтуң Деспең хойжу бригадазы болгаш өске-даа мурнакчы коллективтер эрткен чылын бедик көргүзүглүг ажылдааннар. Беш чылдың планнарын оларның хуусаадан эрте доозары чайлаш чок.

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш К. У. Черненко беш чылды төлептиг доозар, экономиканы интенсификастаарын дүргедедир дугайында чугаазынга мынча дээн: «Кымнар амдаа хожудап турарыл, олар—соңгаарладыышкын чокка бурунгаарлаар, кымнар планын күүседип турарыл, олар—мурнакчыларга чедер, а мурнунда чоруп турарлар—темпини кудулатпас ужурлуг». Ол негелдени кижи бүрүзү бодунуң ажылынга удуртулга болдурар херек. Ындыг турбуже бисте чамдык мурнакчылар ол-ла черинге таптап туруп бээр, хожудап турарлар бурунгаарлап шыдавастай бээр таварылгалар дыка хөй. Ындыг совхозтарның, хойжу бригадаларның, сүт-бараан фермаларының, хову-трактор коллективтериниң болгаш ийи-чаңгыс кижилерниң уржуундан республиканың нииити көргүзүү ындыг-ла көнчүг бедивейн турар. Ооң чижээн мал-даа, чер-даа ажылының түңнелдеринден көрүп болур. Ылаңгыя чүс баш малдан алыр чаш төл болгаш гектар черден алыр дүжүт эвээш болуп артпышаан.

Эрткен чылын, ооң мурнундагы чыл-биле деңнээрге, чеди районнуң чүс инектен алган бызаазы, он ийи районнуң чүс баштан алган хураганы, сес районнуң анайы, беш районнуң кулуну эвээжээн. Хаван, мыйыстыг бода болгаш шээр малдың хорамчазы республикада элээн көвүдээн. Мындыг байдал беш чыл планын күүседиринге чамдык бергелерни таварыштырып келген. Ылаңгыя чүс башка онаалтыр 45 бызаа алган Тес-Хем, 58 хураган алган Улуг-Хем районнарның болгаш хөй мал хораткан Улуг-Хем, Таңды, Чөөн-Хемчик районнарның агроүлетпүр каттыжыышкыннарындан беш чыл планнарын күүседир дээш улуг күштү үндүрери негеттинип турар.

Бо чылдың болгаш нииити беш чылдың планныг онаалдаларын база социалистиг хүлээлгелерин долдур болгаш ажыр күүседиринге чугула чүүл—баштайгы хүннерден эгелээш социалистиг чарышка идепкейлиг кирижири, сагылга-чурумнуң бүгү хевирлерин шыңгыырадыры, бүгү-ле курлавырларны бүрүн ажыглаары. Маңаа кол черни нииитиниң малының кыштаглаашкынын организастыг болгаш бедик деңнелге эрттирери, мал бажын хоратпазы, малдың чаш төлүн чидириг чок ажаап алыры болгаш мал ажылының продукциязын көвүдедири ээлээр.

Кышкы үеде малдың ажаалдазынче болгаш чемгерилгезинче кичээнгейни улгаттырары чугула. Бо талазы-биле ажылдар тускай эртемниглерниң кичээнгейинге турар ужурлуг, эртем-техниканың чедиишкиннеринге болгаш мурнакчы дуржулгаларга ол үндезилеттинген турар. Бүгү ажылдар зоотеринарлыг чурумга чагыртыкан турар. Малга чемни чүгле тодар кылдыр бээр эвес, харын ону болбаазырадып—хээп, ылбырадып, чудаңнап, немелделер холуп, чидиртингир, амданныг болгаш хоолулуг болдуруп бээр херек. Малды соок суг-биле суггарып, кажааның шыгын улгаттырып, ол кажаага кажаалап болбас. Немелде чемнерни доктааткан хемчээл ёзугаар бээр. Хүн чуумун шыңгыы сагыыр болгаш малчыннарның харыысалгазын бедидер.

Малчыннарның ажылдаарынга болгаш чурттаарынга таарымчалыг байдалдарны тургузары база чугула. Мал төрүп турар бо бачым үеде автомагазиннерниң, кижи эмчилериниң кыштаг бүрүзүнге четкен турарын хандырар. Улусчу контроль болгаш «Комсомолчу прожектор» ажылын шыңгыырадыр, илереттинген четпестерни доп-дораан чайладыр болгаш буруулугларга хамаарыштыр дээштиг хемчеглерни алыр.

Ажыл-агый, бригада, кижи бүрүзүнүң беш чыл планын хуусаа бетинде күүсетнен турарын чер-черде партия организациялары чедип алыр. Бо талазы-биле ажылдар шагда-ла эгелээн болгай. Ындыг болганда бүгү күштү, арга-дуржулганы болгаш тура-сорукту—беш чыл планын күүседиринче мөөңнээр херек.



ЧУРУКТА: Бии-Хемде «Хадың» совхозтуң аныяк хойжузу Сергей Ооржак ортумак школаны дооскаш, малчынная берген. Ол ам өөнүң ээзи Людмила Ооржак-биле ийи чыл хой кадарган. Оларның кадарган малы бо чылын бир дугаар хурагаанап эгелээн. Бо комсомолчу өг-бүле он бирги беш чылдың доозукчу чылында чүске онаалтыр тозандан эвээш эвес хураганы алырын хүлээнгеннер. Оларда кыштаглаашкынның байдалы эки. Төрүүр хойларның сезен ажыы хураганнаан. Чаш төлдү олар онча-менди доруктуруп, нииитиниң малын өстүрер дээш, шудургу ажылдап турарлар.

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотозу.

Күш-ажылчы медээлер

МУРНАКЧЫЛАР

Кызылда районнар аразының Сельхозтехника каттыжыышкыны эрткен чылдың планныг даалгаларын долу күүседип, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн планга немей өстүрер, продукцияның бот-үнезин чиигедир талазы-биле сорулгаларны база боттандырган.

Мотористер Николай Злыгостев, Станислав Луцевич, Ботаниин Даржай, чес каңнакчызы Андрей Шутов, токарьлар Михаил Иконников, Сергей Циулин олар мурнакчыларның одуруун баштап, ай, квартал үлүүн хуусаадан эрте доозуп келген болгаш амгы үеде февраль айның үлүүнче кирген.

Бистиң корр.

СЕПТЕЛГЕДЕ

Тыва АССР-ниң алдарлыг механизатору Очур Ондар «Тиилелге» совхозтуң күчүлүг К-700 тракторларының механиги. Ооң удурткан сес кижи составтыг звено ук тракторларның үүрмек септелгезин декабрь эгезинде эгелээн.

Бо хүннерге чедир олар он тракторнуң септелгезин доосканнар. Ыяк септеттинген күчүлүг тракторлар ырак-узак кыштагларже, фермаларже мал чеми сөөртүр, одар-белчиир далбыйлаар ажылдарны кылыр турар.

Септекчилер Алексей Ооржак, Кызыл-оол Людуп, Көгээн Монгуш болгаш Көкел-оол Ондар хүн үлүүн доктаамал ажыр күүседип турарлар.

Э. ТЕЖИТ.

ХҮЛЭЭНГЕН

«Бай-Тал» совхозтуң Хемчик-Бажында өшкү бригадазында он тос кодан бар. Оларның ону төрүүр өшкү коданнары.

Аныяк кадарчылар Вера Баавыл, Кара-кыс Салчак, Маадыр Хертек хүлээп алган социалистиг хүлээлгелерин бүрүн боттандырар дээш кызымак ажылдап кирипкен. Чижээлээрге, кадарчы Маадыр Хертек доозукчу чылда төрүүр чүс өшкүден 95 анайны, бир өшкүден 850 грамм дүктү ап, 10 тонна мал чемин белеткеп алыр болгаш кыштааның үүрмек септелгезин боду кылып алыр хүлээлгелиг.

Б. БАРБА.

ХРИСТИАН ХҮРЭЭЛЕРНИҢ ТӨЛЭЭЛЕКЧИЛЕРИНИҢ КОНСУЛЬТАТИВТИГ УЖУРАЖЫЫШКЫНЫНЫҢ ДАРГАЛАРЫ ДОКТОР Э. ПОУСТУГА (АКШ) БОЛГАШ ДОКТОР К. ТОТКА (ВЕНГРИЯ)

Хүндүлүг дээргилер,

Силерниң чагаанар-биле сонуургалдыг таныштым. Силерниң төлээлээн шажын бөлүктери дайынның болгаш тайбыңның чугула айтырыгларының талазы-биле боттуг туруштарда туруп турары чагаадан илдең-дир.

Чер кырынга тайбың дээш Силерниң саналдааныңар хемчеглер-биле холбаштыр бистиң чуртувуска болгаш Каттышкан Штаттарга Силерниң кыйгырыыңарны кичээнгейлиг өөренип көрдүвүс.

Хамыктың мурнунда АКШ-тың болгаш ССРЭ-ниң ядролуг боо-чепсектерин немей өстүрбезиниң чугулазының дугайында Силерниң бодалыңарга Совет Эвилелинде бистер каттыжып турар бис. Баштай ол күрүнелер, а ооң соонда ядролуг чепсектиг өске күрүнелер чогуур хүлээлгелерни алыры ядролуг чепсектиң янзы-бүрү бүгү хевирлерин бүрүн узуткаарынга чедир ядролуг чепсектиң курлавырларын эвээжедир орукка чугула базым болуп, перспективаны ажыдар деп санап, бо айтырыгга бистиң кол сорулгавыс кылдыр көрүп турар бис.

Силерниң чагаанарда айтканы ышкаш, бир эвес америк тала ядролуг чепсектиң шенелделерин соксадып, ону мурнай ажыглаарындан ойталаар болза, бис аңаа чүгле байыр чедирер ийик бис. Ядролуг чепсектиң шенелделерин бүрүн болгаш бүгү-нииити хоруурун Совет Эвилелиниң чаңгыс эвес удаа саналдааны, ындыг чепсекти мурнай ажыглавас дугайында хүлээлгени алганы билдингир болгай.

Космос делгемин ядролуг чепсекти тургусушааа, ону милитаризастап болгу дег байдал-биле холбаштыр Силерниң сеткил дүвүрээшкиниңер биске эки билдингир. «Сылдыс дайыннарының» үе-чадазын кижи төрелгетенге албадаар дээн биллдингир америк бөлүктерниң оралдажыышкыннары тайбыңга чаа, немелде кыжанышкынны херек кырында тургузуп турар. АКШ-тың милитаристиг бөлүктери бо айтырыгга тергиидей бээр болза, эң-не өлүмнүг уржуктарлыг байдал тургустунуп келир апаар. КНО-да кирип турар болгаш космос делгеминге боо-чепсектерни эндере тургузарын болдурбазы дээш Кол Ассамблеяның 39-ку сессиязынга Каттышкан Штаттардан аңгыда бадылаан барык бүгү күрүнелер бо дугайын медереп билип турарынче кичээнгейни угландырар бодай-дыр мен.

Космос делгемин милитаризаставазынга болгаш ядролуг боо-чепсектерге хамаарышкан айтырыгларның бүгү комплекизинге холбаштыр Американың Каттышкан Штаттары-биле дугуржулганы чедип алырын Совет Эвилели улуг ужур-дузалыг деп санап турар. Стратегтиг байдалдың улам ыңай баксыраарын соксадыр болгаш боо-чепсектерниң чаа эндере бүдүрүүшкүнүн болдурбас талазы-биле дүрген болгаш дээштиг хемчеглерни алырының эргежок чугулазы тургустунуп келген.

Чугаалажыышкыннар ак сеткилдиг болгаш ажыл-ишчи болур ужурлуг деп санап турарывысты моон-биле холбаштыр онзалап демдеглээр бодаан мен. Чугаалажып турар таланы болгаш хөй-нииитиниң санал-оналын мегелевези чугаалажыышкыннарның сорулгазы болган турар ужурлуг, мегелээр морал-биле эптежип шыдавас бис, а тайбыңның эрге-ажыктарынга дүүшкен болгаш кайы-даа талага таарьжыр шиитпирлерни тывар херек.

Дайынның болуру азы болбазы мировоззренелиг болгаш идеологтуг туруштарындан хамаарылга чокка амгы үеде бүгү кижилерден хамааржыр апаар.

Өртемчейниң тайбынга ынак бүгү күштери-биле, оларның аразында шажын-чүдүлгелиг бөлүктер-биле сырый кады ажылдажылга дээш кезээде туржуп келген болгаш туржупдаа турар бис, ынчаарга ядролуг кыжанышкындан кижи төрелгетенин камгалаар херекке шажын-чүдүлгелиг бөлүктер улуг рольду ойнап шыдаар деп санап турар бис.

Быжыг тайбыңны чедип алырынче кайы-даа талага таарьжыр шиитпирлерни тывары, делегейниң нарын айтырыгларын шиитпирлээрин чогумчалыг ёзу-биле көөрү-улустарның айыыл чок чоруун болгаш кижиниң бирги чергеде эргезин — дириг чурттаар эргезин хандырып болур.

Тайбыңның идеалдарын камгалап турар Силерге болгаш шажын-чүдүлгелиг бүгү ажылдакчыларга чаа-чаа чедиишкиннерни күзедим.

Хүндүлел-биле
К. ЧЕРНЕНКО.

Февраль 24—Советтерге соңгулдалар хүнү

БЕДИК БҮЗҮРЕЛ-БИЛЕ

Бо чылдың февраль 24-те болур соңгулдаларга белеткел кампаниязы бүгү чуртта ышкаш, бистиң республикада үргүлчүлеп турар. Соңгулда мурнунуң хуралдарының киржикчилери депутаттарның кандидаттарынга төлептиглерниң төлептиглерин адап турар.

Кызыл-Мажалыктың сельхозтехника салбырының, № 1 ортумак школаның болгаш районнуң «Суггат» бүдүрүлге каттыжыышкынның коллективтери Кызыл-Мажалыктың Барыын талакы № 39 соңгулда округундан Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутадының кандидадынга республиканың иштики херектер министри **Владимир Бораевич Кара-Салды** депшиткен.

• • •

Кызылдың аъш-чем садыынга болуп эрткен хуралдың киржикчилери № 34 магазинниң садыгжызы **Анна Алексеевна Дворякка** улуг бүзүрелди көргүзүп, Кызылдың Чүлдүм № 15 соңгулда округундан ону Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутадынга кандидат кылдыр адаан.

• • •

Кызылдың № 3 автотранспорт бүдүрүлгезиниң ажылчыннары, инженер-техниктиг ажылдакчылары болгаш албан-хаакчылары Кызылдың Саян № 29 соңгулда округундан Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутадының кандидадынга «Тыва автотранс» каттыжыышкынның начальниги **Валентин Андреевич Парунинни** депшиткен.

• • •

«Кызыл тудуг» эргелелиниң ажылчыннары, инженер-техниктиг ажылдакчылары болгаш албан-хаакчылары нииити хуралынга чыглып келгеш Кызылдың Совхозный № 10 соңгулда округундан Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутадының кандидадынга СЭКП обкомунуң килдис эргелекчизи **Дозур-оол Лайзапович Тинмейни** депшиткен.

«Тыва автоорук» эргелелдиң коллективиниң 1985 чылда СОЦИАЛИСТИГ ХҮЛЭЭЛГЕЛЕРИ

Чаа техниканы болгаш чаартынчы саналдарны бүдүрүлгеге ажыглап тургаш, 86 муң рубльдиң орулгазын алыры планнаттынган. 1985 чылда 17 тонна металлды, 60 тонна цементини, 28 тонна нефтебитумну, 80 кубометр ыяшты, 31 тонна бензинни, 670 киловатт-шак электри, 3321 гигокалорий чылыг энергиязын камнап алырын орукчулар шиитпирлээн. Сентябрь, ноябрь айларда ийи хүн камнап алган материалдар болгаш энергия курлавырлары-биле ажылдаарын хүлээнген.

Он бирги беш чылдың доозукчу чылында эргелелдиң ажылчыннары, инженер-техниктиг ажылдакчылары планныг онаалдаларны хуусаа бетинде доозарын хүлээнип турар. Орукчулар Тиилелгениң 40 чылында беш айларның планын күүседири, стахановчу шимчээшкинниң 50 чылынга чедир хуусаа бетинде 11,5 километр орукту ажыглалга киирер, ооң 1 километрин оруктуң капитал септелгезиниң бот-үнезин чиигеткениниң күсели-биле кылырып хүлээнген. Тудуг-монтаж ажылдарының 85 хуузун, капитал болгаш ортумак септелгениң 53 хуузун бригада кэрээзи-биле ажылдап кылыры, оруктарның 75 хуузун «тергиин эки», «эки» деп демдекке дужаары көрдүнүп турар.

Өөредилге пунктузунга 215 кижини белеткээр, мурнакчы дуржулга болгаш коммунистиг күш-ажылдың школаларынга, экономиктиг өөредилге системазынга 188 кижини өөредир, 140 кижиниң мергежилин бедидер сорулга салдынган. Ажылдан үнер-кирер чорукту 2 хуу кызырар. Ажыл шагының чидириин 250 кижи-хүнге эвээжедир.

ЗОНА СИСТЕМАЗЫН ШИҢГЭЭТКЕНИНДЕН

1984 чыл хову ажылдарының ажыл-ишчилеринге эң-не үре-түңнелдиг болган. Тарааның нииити ажаалдазы 160 муң тонна ажыг азы 1983 чылдыындан 47 муң тонна хөй болган. Дөрт район гектардан-на 10—12 центнер тарааны алган, үш район—12-ден 14 центнерни. Республиканың ол үш совхозу гектар бүрүзүнден 8—10 центнер тарааны, сес совхоз — 10-дан 12 центнер чедир, дөрт ажыл-агый 12-ден 16 центнер тарааны, а гектардан 18 центнерден хөй дүжүттү ийи совхоз ажаап алган.

Республика ортумаа-биле гектар бүрүзүнден 10,1 центнер тараа культураларын ажаап ап, 1983 чылдагызындан 3,1 центнер хөй дүжүттү алган азы оңгу беш чылдың ол-ла чылдарынга деңнээрге 5,2 центнер дүжүттү хөйнү алган.

Ногаа аймааның дүжүткүрү гектар бүрүзүнден 85 центнер болган азы оңгу беш чылдың дөрт чылының дүжүдүнге бодаарга, 32 центнер хөй болган. Картофельдиң дүжүткүрү ол-ла үе дургузунда 13 центнер улгаткан.

Ол бүгү күрүнеге тараа болгаш ногаа культураларының садарының планныг онаалдаларын чедиишкиниг боттандырарын болдурган. Картофельди белеткел организацияларынга 1983 чылдың ол-ла үезиниң дургузунда белеткээниинден барык 1,5 катап хөйнү саткан. 1983 чылга деңнээрге совхозтарда 24 муң тонна хөй сиген болгаш 190 муң тонна ногаан масса белеткеттинген, мал чемнинге херегләэр тарааны 2 катап хөйнү нииитиниң малынга тускайлаан. Белеткеттинип турар мал чемнериниң шынары көскүзү-биле экижээн. Химиктиг консервантылар-биле 112 муң тонна ажыг силос салдынган. Нииитиниң малының бир чижек бажынга онаалтыр 9,9 центнер чемгерилге единицазы онаажыр, азы 1983 чылда белеткеттингениинден 2,2 центнер хөй.

Чедиишкиннерниң ындыг эвээн үре-түңнелдиг болганы чүдел?

Ол чүнүң-даа мурнунда чер ажылының зона системазын, кедээ ажыл-агый культураларын ажылдап кылырының, хөрзүн камгалалының технологиязының талазы-биле сүмелерни нептередип шиңгээткениинден коллективтиг кэрээни нептеретткениинден болгаш технологтуг чурумну сагырын шыңгыыратканындан чедип алдынган деп тайылбырлаар апаар.

Совхозтар хөрзүн үрелиишкинин болдурбас машиналарны болгаш чепсек-херекселдерни ажыглап, чер ажылының хөрзүн камгалалының системазын калбаа-биле сагып турар апарган. Ол чорук хөрзүннүң үрелиишкинин көскүзү-биле эвээжеткен. Чижээ, «Тиилелге» болгаш «Көк-Тей» совхозтар 1975—1978 чылдарда гектардан-на 5—7 центнер тараа ап турган болза, 1984 чылда ол совхозтар гектар бүрүзүнден 12 болгаш 18,7 центнер дүжүттү алганын чугаалаарга-ла четчир. Олар 1985 чылдың дүжүдүнге четчир саныг үрезиннер-биле хандыртынган. Хөрзүн үрелиишкинин болдурбазынга ажыктыг чепсек-херекселди ажыглап эгелээни-биле ук совхозтарга чоокта чаа-ла кол айыыл-халапты болдуруп турган тараа шөлдериниң хаттан үрелир чоруу соксаан. Оларның кайызы-даа 1984 чылды орулгалыг дооскан.

Технологтуг чурумну болгаш тарылга ээлчештирилгезин шын сагааның ачызында чамдык совхозтар бедик дүжүттү алган. «Кызыл тараачын» совхоз гектар бүрүзүнден 17 центнер тарааны ажаап алган. «Найырал» — 15,7, «УТКА 25 чылы» болгаш «Сукпак»—14-14. Көскү түңнелдерни «Өөк», «Ак-Туруг», «Алдан-Маадыр» болгаш өске-даа совхозтар чедип алганнар.

Тускай эртемниглерниң чер ажылының зона системаларынга дүүштүр төлевилеттинген хемчеглерниң күүселдезинге хамаарылгазы сөөлгү чылдарда экижээн. Культураларны дилиндектей тарыыр 200,3 муң гектар черниң 135,9 муң гектарының калбаа 30—50 метр дилиндектерлиг. Ол хөрзүн үрелиишкиннерин эвээжедир, шөлдерге өл-шык хөй чыглывын болдурар, дүжүткүрүн бедидер.

Ол ышкаш совхозтарда тускай эртемниглерниң чайын аңдарган шөлдерже кичээнгейин бедээн дээрзин демдеглээри база чугула. Ол шөлдерни ажылдап кылырынга каттыштырган механизастаттынган отрядтарны тургузуп турар. Ажыл-агыйларның дыка хөйү чай дургузунда бок үнүштерге удур хемчеглерни 3—4 катап чорудары чаңчыл апарган.

Тараа культураларының дүжүткүрүн бедидеринге кызыл-тастың «Мироновская яровая», суланың «Крупнозёрный», «Сизу» болгаш «Марино», арбайның «Донецкий-8» дээр сорттарын тарыыры база ажыктыг. Эрткен чылын «Кызыл тараачын» совхозтуң тарааны кызыл-тастың «Мироновская яровая» сорту гектардан-на 25,6 центнер тарааны берген, азы «Саратовская 29» стандарттан 7,2 центнер хөй болган. «Крупнозёрный» сорттуң суланы бир гектардан-на 29,7 центнер дүжүттү берген. ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхоз тарып алганы «Донецкий-8» сорттуң арбайының гектар бүрүзүнден-не 18,6 центнер дүжүттү ажаап алган.

Тараа бүдүрерин коллективтиг кэрээ ёзугаар ажылдап кылып турган черлер көскү түңнелдерни чедип алган. Чижээлээрге, «Сукпак» совхозтуң А. И. Грудинин удурткан бригадазы 2400 гектар шөлүнүн гектар бүрүзүнден 14,3 центнерни ажаап алган, азы пландан ажыр 6,1 центнер болган. Бригада оон-биле чергелештир кывар-чаар материалдарның камналгазын база чедип алган. Дөрт чарыгдалдарга ооң камналгазы 3 муң рубль болган. Бригада дүжүт ажаалдазын өй-шаанда болгаш бедик шынарлыг доосказ, кожазында совхозтарның дүжүт ажаалдазынга дузалашкан.

Сукпакчыларның коллективтиг кэрээ ёзугаар ажылдаар талазы-биле дуржулгазын республиканың совхозтары кичээнгейге ап, боттарынга шиңгээдип алыры ажыктыг.

Хову ажылдарында эки түңнелдер-биле катай чедир шиитпирлеттинмээн айтырыглар ам-даа эвээш эвес. Маңаа бир-ле дугаарында үрезин ажылының дугайын чугаалаар апаар. Совхозтар боттарының үрезиннери-биле долу хандыртынарын чедип алыры тускай эртемниг кижи бүрүзүн дүвүредип турар, ынчалза-даа ол чер бүрүзүнде негелде ёзугаар шиитпирлеттинмейн турар. Дөмейлешкек байдалдарлыг совхозтарның чамдызы үрезинни четчир кылдыр уруп алыр, а чамдызы уруп албас таварылгалар ховар эвес. Чижек кылдыр «Тиилелге» болгаш «Шамбалыг» совхозтарны ап көрээл: биргизи чылдың-на I болгаш II класстарның үрезиннери-биле чедир хандыртынып алыр, а өскези чылдың-на үрезин чок артар. Ол ышкаш ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг болгаш «Коммунизмниң хереели» совхозтар үрезиннер-биле чедир хандыртынып алыр болза, а Тока аттыг совхоз үрезин уруп албас. Ында билдинмес чүве чок. Боттарының үрезиннери-биле хандыртынып ап турар ажыл-агыйлар үрезинге тускай шөлдерни аңгылап алган болур. Олар үрезин белеткелин ажаалда эгелээри билек тарааның бирги бункеринден-не эгелээрлер. Үрезин белеткелинге социалистиг чарыштың негелделерин болгаш үрезинниң бедик кондицияга чедиргени дээш материалдыг шаңналдарның хемчеглерин баш удур ажылдап кылгаш тускай звеноларны тургузуп алыр. «Тиилелге» совхоз чылдың-на өй-шаанда эки шынарлыг үрезинни белеткеп ап, социалистиг чарыштың түңнелдери-биле «УАЗ-452» маркалыг автомобиль-биле болгаш ооң ажылчыннары Москвада УАЧД-че баар путёвкалар-биле шаңнаткан.

Кышкы үеде кадрлар белеткелин шыңгыы чорудары чугула. Кадрлар белеткелин шынарлыг организастаарындан часкы хову ажылдарынга бүгү-ле агротехниктиг аргаларның шын, бүрүн ажыглаттынары хамааржыр. Шөлдерни доштталдырар, хар тудар болгаш аңаа органиктиг чемишчилиглелер мөөңнээр ажылдарны кышкы үеде үзүктелдирбес херек. Техника септелгезин доозар, коллективтиг кэрээ ёзугаар ажылдаар бригадаларны, звеноларны тургузар талазы-биле чедир кылыр ажылдар ам-даа хөй. Ол бүгү хемчеглерни чедиишкиниг боттандырары часкы хову ажылдарынга эки белеткелдиг болуруун хандырып, ону бедик агротехниктиг деңнелге эрттирери болгаш ооң-биле кады 1985 чылдың планныг онаалдаларын күүседириниң быжыг үндезинин тургузарын болдурар.

Г. ЛАРИОНОВ,
кедээ ажыл-агый министриниң оралакчызы.

АМЫДЫРАЛГА ИДЕПКЕЙЛИГ ТУРУШ-БИЛЕ

⊙ Комсомолдуң XXI Тыва область конференциязындан ⊙

Республиканың 36 муң ажыг комсомолчуларының төлөлекчилери эртken субботада найысылалдың хөгжүм-шин театрынга чыылган. Конференцияның делегаттары ВЛКСМ обкомунуң отчёттуг үеде ажылын анализтеп, «Комсомолга партийжи удуртуланы улам ынай экижидер болгаш аныяктарның коммунистиг кижизидилгезинге комсомолчу-аныяктар коллективтериниң оңаагай ужур-дузалыын демделээн. Конференция чогум-на бо айтырыгларже кол кичээнгейни угландырган.

Аңаа илеткелчи — ВЛКСМ обкомунуң бирги секретары О. Х. Хопуя болгаш санал берген делегаттар ылаңгыя аныяктарның күш-ажылчы кижизидилгезинге комсомолчу-аныяктар коллективтериниң оңаагай ужур-дузалыын демделээн.

— Фабрикага күш-ажылга ладыгып, аңаа өөренип, билип алган үүлүлерим хөөчүн коммунистерним, дагдыныкчыларның ачызы—деп, В. И. Ленин аттыг «Тыва даг-дүгү» комбинаттың бөдүүн руда арыгларар цехиниң слесары, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң депутады А. А-К. Хертек конференцияга саналынга чугаалаан.

Республиканың бүдүрүкчү күштерин улам ынай комплекстиг хөгжүдеринге «Тыва дуг» трестиң № 48-ки дуг эргелеклиле комсомолчу-аныяктар бригадаларының салымышкыны ында шеверлекчилер бригадири Е. Сарыглар конференцияга дыңнаткан. Бригада найыралдыг, сырый каттышкай. Ажылдың шынары, объектилерни өй-шаанда ажыглалга киирери, быжыг сагылга-чурум дээш социалистиг чарышты организастаан. Оны ай санында бригаданың комсомол хуралынга түңнеп, коллективтиң амыдыралының бүгү талаларын барымдаалап турар. Эки түңнелдерни ол берген. Ынчалза-даа дуктуда хол-биле кылыр зар ажыл ам-даа хөй, янзы-бүрү чылдагаанналрдан аңаа туруушкунар эвээш эвес.

Комсомолчу-аныяктар коллективтери мал ажылында база кол күш болуп турарын Тес-Хемниң «Чодураа» совхозунуң сааначызы, Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң депутады О. Ч. Баткар саналынга демделээн. Мурнуу зонаның ажыл-агыйларында шинтпирлезе чогуур чамдык айтырыгларны делегат чугаалаан.

— Бистиң совхозтуң сүт-бараан фермазынга Тываның комсомол шаңналының лауреады атты тывысканын өөрүшкү-биле дыңнадывыс — деп, Каа-Хем районда СЭКП-ниң XXV съездизи аттыг совхозтуң директору И. П. Лавриненко конференцияга саналынга чугаалаан, ол акшаны Тайбың фондузунче шилчидер бис деп дыңнаткан.

«Он бирги беш чылга —аныяктарның шалыпчы күш-ажылын, билинн, инициативазын болгаш чогаадыкчы чоруун бараалгадыр!» деп лозуңнуг патриотчу шимчээшкинде 37 муң ажыг кижи киржип, 2500 аныяк бүдүрүлгечи, 72 комсомолчу-аныяктар коллективи беш чылдың дөрт чылдарының онаалдаларын хуусаа бетинде күүсеткен. Комсомолчу-аныяктарның үш коллективиниң-не бирээзи бригада керээзи-биле ажылдап турар.

Комсомол капитал тудугну шефтеп, ынаар дөрт чүс ажыг кижини комсомолчу путёвка-биле чоруткан. Транспортта шынар талазы-биле көргүзүглерни бедидерииге, оон материал-техниктиг базазын быжыглаарынга аныяктар киржип турар.

Тиилелгениң 40 чылынга уткуштур оолдар, кыстар патриотчу эгелээшкиннерни үндүрген. Чижээ, Самагалдайның «Сельхозтехника» салбырында чолаачыларның комсомолчу-аныяктар коллективи төөгүлүг болуушкунга аддарзыткан күш-ажылчы эдлекке кирип, Совет Эвилелиниң Маадыры Хомушку Чүргүй-оолду боттарының составынга киир саналга алганнар. Коллектив оон үлүүн ай санында күүсеидир, ажылдаан акшаны Аныяктарның болгаш студентилериң XII Бүгү-делегей фестивалының фондузунче шилчидер. Инициативаны комсомол обкому деткээн.

Аныяктарның күш-ажылчы кижизидилгезинде чедип алдынган өске-даа чүүлдер хамыктың мурнунда партийжи удуртуланың ачызы болуп турарын конференцияга демделээн. Партия обкомунуң бюрозунуң, секретариадының, черчерде партия организацияларының деткимче, дузазынга даянгаш, комсомол организациялары СЭКП-ниң XXVI съездизиниң, СЭКП ТК-ниң оон дараазында Пленумнарының, ВЛКСМ-ниң XIX съездизиниң, СЭКП ТК-ниң Чингине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Даргазы эш К. У. Черненконуң айтыышкынарын күүседирнче аныяктарның күжениишкиниң мөөнеп турар.

Конференция аныяктарның идей-политиктиг, мөзү-шынар кижизидилгезиниң, комсомолдуң иштики ажылының стиль болгаш методтарын сайзырангайжыдарының айтырыгларын анализтевишаан, бо ажылда чедир шинтпирлезе чогуур айтырыгларже кол кичээнгейни угландырган.

Капитал тудугга шефтээшкинни экижидер, тудугда комсомол ажылының байдалы дээш комитеттериң харысалгазын бедидер талазы-биле айтырыг моон мурнундагы конференцияга көдүрүлген турган. А четпестер уламчылавышаан. Тудугда кол фондуларны ажыглалга киирериниң планын күүседири чедип алдынмаан, материалдыг, энергетика курлавырларының хамыалгазы четпес. Ажылчын кадрлар чедишпейн турарындан сөөлгү ийи чылда 45 млн. рубльдиң тудуг-монтаж ажылы чедир кылдынмаан. ВЛКСМ-ниң Тес-Хем, Улуг-Хем, Каа-Хем, Өвүр, Чөөн-Хемчик, Таңды, Сүт-Хөл райкомнары хөй-ниити кыйгырыы-биле аныяктарны тудугже чорударын ёзу барымдаалап көргеи. Тудугжу кадрларны белеткеп, турумчудар, эки коллективтерни тургузарга, проф. техучилищелер, ортумак школалар доозукчуларын тудуг организацияларынга турумчудары комсомолдан негеттинип турар.

Күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглаары, күш-ажыл курлавырларын чөп ажыглаары — бүдүрүлгениң ажыктыын бедидериниң эң чугула курлавыры дээрзин конференция демделээн. Кызыл хоорайның, Улуг-Хем, Чөөн-Хемчик, Тес-Хем районнарда комсомол комитеттериниң, ылаңгыя «КП» штабтарының, пастуларының бо талазы-биле идепкейи ам-даа чавыс.

ВЛКСМ ТК-ниң секретары **Д. А. Охромий** конференцияга сёс алгаш, комсомолдуң область организациязы сөөлгү чылдарда сан талазы-биле өзүп, организас талазы-биле быжыглып, дайынчы арга-шинээзиниң бедээнии ол демделээн. Хөй национал кижилиг республиканың аныяктарын интернационалчы ёзугга, бедик моральдыг мөзү-шынарга, Төрээн чуртунга бердинген, амыдыралчы идепкейлиг туруштуг чоруккa кижизидери, комсомолчу бүрүзү ленинчи комсомолдуң полигиктиг дайынчызы болуруи чедип алыры —комсомол организацияларының чугула сорулгазы болуп турээри ол чугаалаан. Ол ажылга аныяктар-биле ажылдың байлак дуржулгазын ажыглаарын, комсомол ажылының стиль болгаш методтарын сайзырангайжыдарының айтырыгларын бирги черже көдүрерин, эге организацияларда ажыл-дерекче ханылаарын айыткан.

СЭКП ТК-ниң кежигүнүнге кандидат, партия Тыва обкомунуң бирги секретары **Г. Ч. Ширшин** конференцияның ажылынга киришкен болгаш чүве чугаалаан. Бүгү совет кижилер ышкаш, республиканың ажылчы чоннары бистиң партиявыстың, оон Төп Комитединиң делегейге тайбыңны быжыглаар, чепсегленишкинни эңдере бүдүрер чорукту болдурбас дээш чайгылыш чок демнелии изии-биле деткип, партияның салган сорулгаларын боттандырарынга идепкейлиг киржип турар. Республика беш чылдың дөрт чылдарының влаинарын, күрүнеге үлетпүр продукциязын болгаш эът, сүт, дук, чуурга садарының чыл планын күүсеткен, 1983 чылга деңнээргe мал чемин хөйүү белеткээн. Кадык камгалалының, улус өөредилгезиниң, өске-даа адырларның талазы-биле ажылда эки чүүлдер бар.

«Комсомолга партийжи удуртуланы улам ынай экижидер болгаш аныяктарның, коммунистиг кижизидилгезинге оң роюн бедидер дугайында» СЭКП ТК-ниң доктаалынга дүүштүр шинтпирлезе чогуур кол айтырыгларга Г. Ч. Ширшин доктааган. Экономиканың бир чугула адыры мал ажылыы, ылаңгыя хөй ажылын комсомол организациялары шефке алыры чугула. Аныяк кадрларны аңаа турумчударының дээштиг хемчеглерин алыр. Ол ышкаш механизатор кадрларны белеткээрин холга ап, аныяк уруглларны аңаа хөйүү-биле, идепкейлиг хаара тудар. Капитал тудугга комсомолдуң киржилгезин идепкейжидер. Ында ажылчын кадрлар чедишпейн турарын барымдаалаш, аныяк кадрларны белеткээрии кижээнгейниң төвүнге тургузар.

Чамдык комсомол комитеттериниң ажылының коткаалдан тудугда комсомолчулар саны кызырлып, студентилериниң тудуг отрядтарының саны өспейи келген. Ынчангаш кадрлар белеткелиниң, аныяктарның профессионал-техниктиг өөредилгезиниң айтырыгларынче кичээнгей салыры чугула. Транспорт, чоннуң амыдырал хандырылгазының адырларынга аныяктарны хаара тудары. бүдүрүлгени интенсификастаары, ажылдың шынарын бедидери — комсомол ажылының чугула участоктары.

Г. Ч. Ширшин түңнелиниде аныяктарның мөзү-шынар кижизидилгезиниң болгаш комсомол ажылының стиль болгаш методтарының чамдык үзенгейниң төвүнге тургузар.

Конференцияга ССРЭ-ниң ужудукчу-космонавтызы, Совет Эвилелиниң ийи дакпыр Маадыры, генерал-майор **В. В. Горбатко** олурушкан болгаш совет космонавтыларының мурнуидан комсомолдуң XXI область конференциязының делегаттарынга байыр чедирип, амгы үеде космосту шингээдип алыры уламчылап, чурттун улус ажыл-агыйының чугула адырларынга космос техниказын ажыглап турарын сонуургаткан.

Аныяктарның коммунистиг кижизидилгезинге комсомолдуң область организациязының ролюн улам ынай бедидер, беш чылды болгаш оон бешки чылын чедишкининг доозар, СЭКП-ниң XXVII съездизинге уткуштур ажылды бүгү адырларга идепкейжидериниң сорулгаларын айткан доктаалды конференция хүлээп алган.

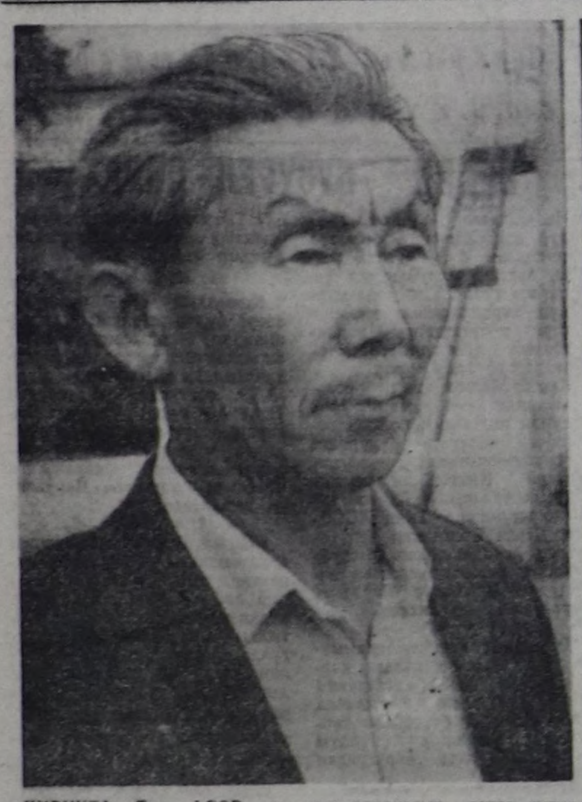
В. МААДЫР.



ЧУРУКТАРДА: ВЛКСМ Тыва область конференциязының делегаттары хуралдаар залда бадылаашкын үезинде; Өвүр районнуң Хандагайтыда уругларлар библиотеказының ажылдакчызы делегат Светлана Адыгжы.

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотолары.





ЧУРУКТА: Тыва АССР-ниң алдарлыг тудугжузу Салчак Чайдың бо хүннерде Кызылда беш кават чуртталга бажыңнарын түтүп турар. Оон бригадазы калбак панельден кылган кезектер-биле бажыңнарының ханаларын эптеп тургузарынга мергежээн. Олар бо чайын хөй аал ишти чурттаар бир бажыңны ажыглалга киргеш, ам база бир бажыңны тударынче кирген. Алдарлыг тудугжу Салчак Чайдың Тываның найысылалында хөй тудугларны ажыглалга киришкен. Дуржулгалыг дашчы бригадазынга ажылдап кирген аныяктарны ажылга өөредиринче база сагыш салып, бежен ажыктарны дашчының мергежилинге өөреткен.

МУРНАКЧЫ КОЛЛЕКТИВ

Районнуң хереглекчилер никтелиниң Сүт-Аксы суурда Н. К. Монгуш удурткан столовая коллективи беш чылдың дөртку чылында эки ажылдаан. Чыл планы декабрь 25-те 110,7 хуу күүсеттинген болгаш планнан ажыр 10 муң ажыг рубльдиң орулагзын киирген.

Он бирги беш чылдың доозукчу чылының күш-ажылчы эвлүүнге кирип тура, оон баштайгы хүннеринден-не олар эки шынарлыг чемни белеткеп, чемненип келген кижилерге төлептиг бараан болуруи дугурушканнар. Коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы атты чедип алыр сорулга-биле коллектив ажылдап кирипкен. Оң атка төлептиг болурунуң аргалары оларда бар.

Б. ОНДАР.

Сүт-Хөл район.

⊙ Советтер амыдыралы ⊙

СОРУЛГАЛАРНЫ ЧУГААЛАШКАН

Улус депутаттарының Кызыл район Советиниң ээлчеглиг сессиязынга 1985 чылла районнуң экономиктиг болгаш социал дөгжүлдезиниң планының дугайында болгаш 1984 чылда районнуң экономиктиг болгаш социал дөгжүлдезиниң планының күүселдезин чугаалашкан. Айтырыг талазы-биле илеткелди райкүүскөм даргазының бирги оралакчызы А. И. Семёнов кылган.

СЭКП ТК-ниң май (1982 ч.) Пленумунуң шинтпирлерин, районнуң аъш-чем программазын амыдыралга боттандырарынче угланган хемчеглерин районда алдынын турарын илеткелчи тодаргай чижектерге бадыткан чугаалаан.

Аъш-чем программазын амыдыралга боттандырар херекке районнуң ажыл-ишчилери туструзунда үлүүн кириштирип турар.

Мал продуктуларын күрүнеге садар талазы-биле эки көргүзүглерин «Көк-Тей», «Тиилелге», «Сукпак» совхозтар, Кызылдың күш фабриказы чедип алган. Районнуң ажыл-агыйлары беш чылдың эртken дөрт чылында планнан ажыр 929 тонна эътти, 100 тонна сүттү, 4 тонна дүктү. 24 млн. чуурганы күрүнеге сатkан.

Күрүне планын эки көргүзүглер-биле боттандырып турар коллективтерге илеткелчи — ыяш ажыл-агыйын, районуң чуртталга-коммунал ажылагый бүдүрүлге эргелелии, киночеткизии, харылзаа белдирии болгаш оон-даа өске бүдүрүлге черлерин адаан.

Районнуң ажыл-ишчилери он бирги беш чылдың эртken чылдарында багай эвес ажылдаан.

Ажылдың участок бүрүзүнде мурнакчыларның саны өзүп көвүдеп турар. Олар боттарының коллективтеринде төлептиг күш-ажылдың, быжыг сагылга-чурумнуң, бүдүрүкчүлүг ажылдың үлегер-чижээн көргүзүп турарлар. Чижээ, «Х Улуг хурал» совхозтуң хойжузу, Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң депутады А. Содунам төрүүр 100 баш хойдан 125 хураганны алган. «Көк-Тей» совхозтуң сааначызы С. Арандол хууда социалистиг хүлээлгелерии эки күүседип келген. «Тиилелге» совхозтуң хойжузу Т. Бавылдың бүдүрүлге көргүзүүнден дараазында үүлдү ап көрээлиңер: бир хойдан ол 4,8 килограмм дүктү кыргып алган болгаш планнан ажыр 300 ажыг килограмм дүктү төрээн совхозунга дужааган.

Илеткелчи болгаш сессияга санал берген депутаттар ажылдың участоктарында киллынган үүлдерии демделевишаан, ажыл-агыйда четпестерже, чедир шинтпирлеттинмейн турар айтырыгларже улуг кичээнгейни угландырып турганнар.

Районнуң садыг четкилери 1984 чылда бараан саврылгазының планныг онаалдазын күүсетсе-даа, дөрт чылдарының күүсетпээн. Кызыл райпозу чурттакчы чондан эът садын алыр планын 6,5 хуу боттандырган.

Көдээ чонга амыдырал хандырылгазының ачы-дузазын чедирип турарында четпестер бар. Кара-Хаак, Элегес-Аксы, Терлиг-Хая, Шамбалыг суурдарда комплекстиг хүлээп алышкыр пунктуларының ажылы негелдеге дүүшпес. Районнуң амыдырал хандырылга бүдүрүлге эргелеи чонга ачы-дуза чедирииниң чамдык хевирлериниң планын күүсетпейн турар. Оон-биле кадыг тудуг организациялары 1984 чылдың тудуг-монтаж ажылдарының планын күүсетпээн. «Шамбалыг», «Х Улуг хурал», «Кара-Хаак», «Көк-Тей» совхозтарда боттарының күжү-биле тудар ужурлуг тудуглар үезинде доостунмаанын четпес деп айыткан.

Он бирги беш чылдың доозукчу чылы эгелээн. Районнуң ажыл-ишчилериниң мурнунда бо чылгы сорулгаларны депутаттар чугаалажып тура, районнуң ажыл-агыйында чедип алдынган чедишкининерни улам быжыглаарынче, четпестерни чайладырынын арга-хевирлериниче депутаттар улуг кичээнгейни угландырган.

Д. ЧЫМБА,
Х. МОНГУШ.

КЫШ ШЫЛГАП ТУР

«Эртекгиниң чеди шакта Барнаулга агаарның температуразы каазыр 42 градус турган...»

Соолгу чеди чылларның дургузунда кыш маңгаа чылыг болуп, сибиржилерни «уярадынкан» болза-даа, ындыг янзылыг медээ декабрь айда Алтайның чурттакчыларынга дүүренчиг эвес. Ындыг-даа болза дошкун үе база катап кээп, шыңгыы шылгалданы кыла берген.

Ол шылгалданы крайның малчынары чедишкининг тудуп эрттирип турарлар. Фермаларның ажыл-ишчилери инек бүрүзүүнден 2300 килограмм сүттү саап, күрүнеге сүт садарының талазы-биле социалистиг хүлээлгезин хуусаа бетинде күүсеткенин рапорттааннар.

Мал чемиринiң идегелдиг курлавырын тургусканы, инектерге чогумчалыг чемгерилгени организастааны, фермаларга муриакчы технологияны болгаш күш-ажылды чаа ёзубиле организастааны — чедишкининиң үндезиннери бо.

— Дошкун кыш канчаар-даа чаңнаар-ла: оруктарны болгаш мал кажааларын дуй хорткүтеп кааптар, суг дамчыыр хоолайларда сугну доңуруптар, электри дамчыдылгазының шугумун үзе тыртыптар — деп крайның көдээ ажыл-агый эргелеиниң начальнигиниң мал ажылының талазы-биле орлакчызы А. Затлер чугаалаан олур. — Бүгү ажыл-агыйларда организастаттынган авария бригадалары кызымак чорукту, чамдыкта харын-даа маадырлыг чоруктарны көргүзүп турган, үрелиишкиннерни алып турарлар, фермаларда амыдырал дүргени-биле анаа байдалче катап кирип турар.

Малды чылыг черге тургузары — хүнүүн чугула сагыш салыышкынының бирээзи. Ажыл-агыйларга ол дугайын баш бурунгаар бодап таарыштырган: мал кажаалары хынамчалыг септеттинген болгаш чылыгларттынган, чамдык фермаларга оларның реконструкциязын кылган, мал чемиэ үлээр болгаш өдек чайладыр механизмнериниң системазын ажылдаар кылдыр белеткеп кылган.

Малды чемтерери — үүрмек сорулга эвес. Павлов районда Чапаев аттыг колхозтуң болгаш Петровлавлов районда «Прогресс» колхозтуң малчынарының үлегери-биле крайның дыка хөй ажыл-агыйлары инектерни күстеп эгелеп кышкы рацион-биле чемгерип эгелей бергеннер. Тургузу азыралга инектерни баш бурунгаар белеткээри амгы үеде оларның продуктулуунуң кудулаашкынын болдурбайн турар.

Бүгү колхозтар болгаш совхозтар бо кышка сиген, сенаж, силос талазы-биле эки курлавырлыг киргенер. Ындыг-даа болза дамык ужур хөй мал чеми белеткеп алырында эвес дээрэйи практика көргүзүп турар. Оларны эң-не аныктиг кылдыр ажыглаары чугула. Ылаңгыя амгы үеде, кажан крайда малларны Белгородтуң ажыл-агыйларының үлегерии ёзугаар мал тараазы эвээш кирип турар рацион-биле чемгеринче шилчип турар үеде ол негелде опза чугула.

Ол сорулганы чедишкининг боттандырарынга чугле малга чем белеткээр цехтерии болгаш кухняларны үзүү-совсаал чокка ажылдадыры дузалаар эвес, харын бар курлавырларны четчезип-биле ажыктаары базап дузалыг. Бийск, Павловск, Каменск районнарның колхозтарында болгаш совхозтарында, хоорай чоогунуң ажылагыйларында мал чеминге аъш-чемниң, болбаазырадылга үлетпүрүнүң артынчылары мал чеминге хереглеттинип турар. А Мамонтов районуң малчынары оон бир янзы арганы хереглеп турар. Эртемтехниктиг депшилгении түс черде бажыны оларга мал чеми чемзидериниң түскай технологиязын чогаадып берген: тараанын «өлүүнге» ксанд дээр чемгериге чүүлүн немээш, оон соонда түскай машинага каротин-биле байыттыгнан мал чемии бүдүрүп үндүрүп турар. Оларның үлегерии крайның өске ажыл-агыйлары шингээдип ап турарлар.

Бүдүрүлгенин шуудулгалыттырган организастаашкынын шингээдип алыры мал чемнерии элээн ажыктыг ажыглаарынга дузалап турар. Ол болза малдарны бүдүн айны-биле чемгерер арганы бээр болгаш селекция-уеазажыдылга ажылын шын чорударынга дузалаар. Ажыл-агыйларның хөй кезиниң хүлээп алганы чаа үүлү күш-ажылдың организастаашкынын эде көөрүн негей берген — фермаларда бригадалар, звенолар тыптып келгилээн, коллективтиг керээ шингээттинип турар.

Ажыл-агыйларда фермалар пикладчыларының дугайында сагыш салып турар апарган: оларның санитар-амыдырал байдалдары экижээн, магазиннер ажыттынгылаан, изиг чем организастаттынган.

Бо бүгү болза крайның малчынарынга Сибирьниң дошкун кыжында безин фермаларның белик продуктулуг чоруун чедип алыр эргазы берип турган. Бо кышкы тургузу саалда үезинде олар күрүнеге 750 муң тонна сүттү садар деп болган турарлар.

В. ПАВЛОВ,
СЭТА-ның корр.

Барнаул.

Көдээ тудугларда

ЧЕДИИШКИННЕРНИ БЫЖЫГЛААР

Бистиң септелге-тудуг участогу он бирги беш чылдың доозукчу чылын багай эвес күш-ажылчы көргүзүглер-биле уткаан. 1984 чылдың тудуг-септелге ажылдарының планын 102,6 хуу күүсеттиниис.

Чайты үеде колдуунда чуртталга болгаш албан черлериниң бажыңнарының капитал септелгезин кылын турдувус. Оон аңгыда эрткен чылын ийи аал чурттаар дөрт чуртталга бажыңны ажыглалга киирип, Хандагайты көдээ Советиниң бажыңын Чаа чыл бүдүүзүнде дужаздывыс. Ам тудугжулар күрбаңк ажылдакчыларының чуртталга бажыңының тудуун доозар чоокшулаан болгаш ийи аал чурттаар чаа бажыңның таваан салып алган.

Күш-ажылчы чедишкининер бүгү колдективтиң кызымак ажылының, кижи бүрүзүнүн хүлээгеп керээ дээш быжыг харысалгалыг болганының болгаш ажылды шын организастаанының ачызында чедип алдынган деп санаар апаар. Күш-ажылдың сагылга-чурумуи экижидер дээш, чорудуп келген хемчеглериниз база дээштиг болгаш. Ажылчыннар ортузунда ажыл шагы үзер, ажылдан озаалдаар чоруктар эвээжээн. Коллектив кежигүнниериниң чүгле күш-ажылчы көргүзүглериниче эвес, а ажылдан дашкаар бодуи канчаар-ла чоруурунче, өг-бүле байдалыныче кичээнгейни угланып, идей-политиктиг болгаш кижизидилге ажылын бедик дециелге чорударын кызыдып турар бис. Бо бүгү күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидерииге, планныг онаалдаларын өй-шаанда күүседиринге улуг идиглиг дээрзи чугаажок.

Бистиң септелге-тудуг участогунда шупту 34 кижи бар. Коллектив улуг эвес-даа бол, сырый каттышканы-биле күштүг. Мында бо организастаанның тургустуганындан (1968 чыл) бээр, өскээр шилчивейн, доктаамал ажылдаа келген доочун ажылчыннар хөй. Олар коллективтиң кол өзээ болуп, аныяк ажылчынарны кижизидеринге, оларның мергежилии бедидерииге улуг улуг-хуузуи киирип келген болгаш бистиң даянар күжүвүс болуп турар. Оларга Улустарның найыралы орденниң эзилекчизи, дуржулгалыг чазанакчы Кара-Сал Доржусевич Байыскылан, аныяктарның дагдыныкчызы, бызаңчы Дедар-оол Аввадайович Ондар ышкаш, назы-хары улгатсаадаз, ажыл-ишчи түра-соруу ам-даа аныяк хевээр доочуларны хамаарыштырып болур. Оларның соон салгаан аныяктар база-да ажыл-иштиң хынытып, дагдыныкчыларының алдар-адын сыкпас дээш, төлептиг ажылдаи чоруурун өөрүнчүт. Ындыгларга аныяк коммунист, ВЛКСМ Өвүр райкомунуң бюро кежигүнү, бызаңчы Роман Александрович Семис-оол, комсомолчу Николай Амырбитович Монгуш болгаш өскелер-даа хамаарыжыр.

Коллективте социалистиг чарыш калбарган. Бригадалар болгаш тудугжу звенолар ортузунга калбарган социалистиг чарышка коммунист дуржулгалыг ажылчын Н. Д. Монгушка үдурткан бызаңчылар бригадазы эки көргүзүглерии чедип ап, тиилээн. Ол ышкаш Хөөкүй-оол Монгуштуң удурткаиы чазанакчылар звенозунуң ажылы база эки. Бо звеноиуң чазанакчылары деминг инеиип, эжик, сонга рамаларды кылып, маиза дилдирер. Ылаңгыя, бистиң хамааржырывыс «Тыва септелге-тудуг» трезиидеи материалдар-биле хандырылга ийи-чаңгыс үзүктели бергенде, чазанакчылар звеноиу күжениишкиниг ажылдап тургаш, тудугжу эш-өөрүн четчир дилиг материалдары-биле хандырып шыдзар.

Тудуг материалдарының камналгазы база бистиң кичээнгейивистиң төвүнде. Улусчу контроль белүү камналга чурумуи канчаар сагыттыныр турарын хынап, тудуг объктилериие үнүүшкүннерии кылып турар. Камналга талазы-биле чамдаа чедир кылдынмаан чүүл — тудуг материалдарының чарыгдалының болгаш камналгазының төөгргай сантүүнүн бригада, звено айны-биле үндүрбейи тураривыс болур. Оиу бо чаа чылда эде көөр бис.

Ажылывыска шаптың кадыг турар, чедир шинтпирлеттинмээн айтырыглар, моондактар база бар. Машина, техиика-биле бистиң участокту хандырганы кончуг багай. Трестиң бискe берген чаңгыс трактору эргн, бо-ла үрели бээр. Хөрек техниканы өске организациялардан диленир-дир бис. Бо чорук ажылга дыка шаптыктыг, планныг даалгаларны хуусаадан эрте күүседилтеринге доктарлыг болуп турар. Оон ынай мындыг шаптараазын база бар. Бистиң тутkан бажыңнарывыска монтаж ажылдарын трестеи тускай монтаж участогунуи ажылчыннары кээп кылып ужурлуг. Хандагайты көдээ Советиниң бажыңын күзүн-не тудуп каарывыска, монтажниктер одалга системазын чүгле декабрь айда кылган. Оон ужурундан шеверлел ажылдары орайтан эгелээн болгаш бо объектиии ажыглалга киирерн саадаан.

Тудуг материалдары-биле хандырылга иинтизи-биле эки. Бир эвес монтажниктер бистин-биле сырый харылзаалыг ажылдаар болгаш машина, техника-биле хандырылганы экижидер болза, ажылывыс улам экижиир ийик.

Он бирги беш чылдың доозукчу чылының планында күш-ажылды организастаарының чаа депшилгелиг аргазы — бригада керээзи-биле ажылды шингээдип алыры көрдүнген. Эрткен 1984 чылда тодаргай экономика школазының кичээлдериие бригада керээзиниң болгаш сагылга-чурум, камналга дугайында айтырыгларны сайгарып, чаа аргаже шилчириниң бетинде өөренип келдивис. Ам бо чылын бригада керээзиниче шилчириниге белеткелди дооскаш, херек кырында чаа арга-биле ажылдап эгелээр сорулгалыг бис. Ынчан ажылчын бүрүзүнүн ботхарысалгазы бедиир, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү өзер ужурлуг.

Өвүрнүң септелге-тудуг участогунуи найыралдыг коллективи он бирги беш чылдың доозукчу чылында чедип алдынган чедишкининерии улам быжыглап, мурнакчы деп адын ышкынмас дээш, улам күжениишкиниг ажылдаар.

К. САТ,
Хандагайтыда септелге-тудуг участогунуң улуг мастери.



Бо хүннерде республиканың районнарында башкыларның январь хуралдары эртип турар. Ук хуралдарга школа реформазын амыдыралга боттандырарынга эң чугула айтырыгларның бирээзи болуп турар күш-ажылга кижизидилге дугайын чугаалажып турар.

Школачыларның күш-ажылга өөредилгезин болгаш кижизидилгезин организастаар айтырыгда баштайгы базымнар кылдыныптурар, ынчалза-даа шинтпирлээр ужурлуг айтырыглар кончуг хөй. Ону чогумчалыг шинтпирлээринге школа коллективтери-биле чергелештир бааза бүдүрүлгелериниң, ажыл-агыйларының ролю кончуг улуг. Дузаделкимче саазын кырында эвес, боттуг болуру биледингир. Бо талазы-биле чер-черде кандыг ажылдар чоруттунуп турарыл, оон дугайын «Шынче» бижиирин дилеп тур бис.

Мурнакчы башкыларның ажыл дуржулгазын тарадып неттередири база чугула.

Күш-ажыл өөредилгезин, профугланыышкынны канчаар организастап турарының дугайын мооң алдында «Педагогика булуңунда» материалдарда парлаан.

МЕРГЕЖИЛГЕ БЕЛЕТКЕЛ

Аныяк салгалды күш-ажылга белеткээри—совет школаның эң кол хүлээлгелериниң бирээзи. Школа доозукчуларының оон соңгааргы салым-чолу кандыг-даа болур болза, күш-ажылчы дадыгыышкын ажыл-чорудулганың кандыг-даа хевиринге оларга хереглеттинер. Школа доозукчулары келир үеде профессиязын медередиң-биле шилип алырын чедип алыры чугула дээрзин болгаш үстүнде чугаалаанывыс чүүлдер дугайын нинти бидиг болгаш профессионал школаның реформазының кол угланыышкынарында онзалап айыткан. Бо айтырыгларга хамаарыштыр байдал кандыгыл? База ук айтырыгларны шинтпирлээринге өөредилге-бүдүрүлге баазаларының киржилгези кайы хирел? Аңаа харыы алыры-биле Кызылда өөредилге-бүдүрүлге комбинадының өөредилге эргелекчизи Л. В. Мистрюкова-биле бистиң корреспондентивис С. Балчыр беседалашкан.

— Комбинат өөреникчилерни кандыг-кандыг мергежилдерге белеткеп турарыл, Людмила Васильевна?

— Бистиң өөредилге-бүдүрүлге комбинады тургустунгала бо чылдың сентябрьда он чыл болур. Тургустунган үезинден бээр кулинария, товароведение, машинага парлаары, автодело дээш ышкаш мергежилдерге уругларны өөредип эгелээн. Ийи чыл өөренгенниң (9, 10 кл.) соонда поварның, бяче садыгжының, слесарьның, чолаачының, даараныкчының, секретарь-машинакчының мергежилин чедип алган дугайында документини аттестады-биле кады ап турарлар.

Бистиннде кабинеттериң дериттингени эки. Анаа уруглар теория кырында билигин алышаан, практиктиг кичээлдерни база эрттирип турар. Бүдүрүлгечи күш-ажылче сөөлгү үеде кол киизэнгейни угландырып турар бис. Чижээлээрге, кулинария салбырында өөренип турарлар чагыгны алгаш, ъш-чемни белеткээш, олла дораан сайгарып турарлар. Олар кылган чемин комбинаттың буфединге дужаап, башкыларны болгаш өөреникчилерни чемгерип турар. Ол ышкаш даараныкчыларывыс даараан чагыгларын фабрикага дужаап турар. А тудугжу-чазаныкчыларывыс ясли-садтарның уруглариярынга янзы-бүрү дериг-херекселдерни, ойнаарактарыны кылып берип турар.

— Башкы кадрлар-биле хандырылгаңар кандыгыл?

— Ол талазы-биле байдалывыс эки. Бистиннде колдуунда ийи эртемниг (дээди болгаш тускай ортумак) башкылар ажылдап турар. Оларның хөй кезии өөредилге-бүдүрүлге комбинадынга 9—10 чылдан эвээш эвес үеде ажылдап турар. Чижээлээрге, директорувус А. В. Безъязыков — дээди эртемниг башкы. Ол — Тыва АССР-ниң школазының алдарлыг башкызы. Автодело кичээлин эрттирип, чолаачыларыны белеткеп турар. База-ла дээди эртемниг болгаш тускай ортумак эртемниг башкы С. С. Шедогубова II болгаш III разрядтың даараныкчы-мотористерни белеткеп турар. Оон аңгыда, башкы бөлүмнүң ажылынче кичээнгейни улгаттырып, уруглар хостуг үезин шын ажыглазын дээш солун ажылдарны доктаамал чорудуп келген. Кулинария салбырында он чыл ажылдап турар бүдүрүлге мастери Л. И. Есепчукту өөреникчилер-даа, башкылар-даа ажок хүндүлээр. Любовь Ивановна —кайгамчык мастер, дуржулгалыг дагдыныкчы. Оон салбырында хөй өөреникчилер сонуургалбиле өөренип турар. Бо адаанын башкылар дег үлегерлиг башкыларны оон-даа хөйүү адап болур мен.

— Школа реформазын хүлээп алган соонда силерниннде кандыг чаа базымнар кылдынганыл?

— Бир-ле дугаарында, тоскү класстың өөредилге программазының бүдүрүлгечи күш-ажыл шагына немелде ийи шакты киирген. Оон мурнунда дөрт шак турган болза, ам уруглар алды шак иштинде практика кырынга ажылдаар аргалыглар. Ийинде, тудуг мергежилиниң талазы-биле салбырга газоэлектросварщиктиң, тудугжу-чазаныкчының мергежилин немей киирген бис. Оон мурнунда ук салбыр чүгле дашчыларны, шеверлекчилерни белеткеп турган. Үште, бүгү профильдерге бүдүрүлгечи күш-ажыл чорудар таарымчалыг байдалдарны тургускан бис. Ам база бир чаа профиль ажыдары планнаттынган. Оон аңгыда 4—8 класстарның бүдүрүлгечи күш-ажылынче кичээнгейни салып турар бис. Башкылар школа реформазының шинтпирлерин амыдыралга боттандырары-биле хууда комплекстиг планнарны тургускан, ол ёзугаар ажылдап турар.

— Людмила Васильевна, бааза бүдүрүлгелер кайы хире дузалап турарыл?

— Бистиң негелде, дилеглеривисти күүседип турар бүдүрүлгелер бар харын. Товароведение салбырының бааза бүдүрүлгези — Кызылдың аъш-чем болгаш үлетпүр бараанналарының садыы. Бо бүдүрүлгелер өөреникчилерниң практика эрттирер магазиннерин тускайлап берген. Кабинеттерни дерип-каастаарынга база дузалажып турар. Ниитиниң чемнелге трезн, «Тыва тудуг» трест, «Кызыл тудуг», № 48 тудуг эргелелдери, телефон-телеграф станциязы дээн чижектиг база бүдүрүлгелер бистиң дилеглеривиске дынгнагыр болуп, чогуур дузаны көргүзүп келген. Моон соңгаар-даа олар-биле улам сыры харылзаалыг ажылдаар бис. Ынчалза-даа чогуур күчээнгей салбайн турарлар база бар. Кызылдың даараныла фабриказы бистиң өөреникчилеривиске чагыларны берип, оларның ажылын хүлээп ап турар. Даараныр салбыр бистиннде баштайгы салбырларның бирээзи. Бүдүрүлгечи күш-ажыл эгелээн салбырларның база-ла эң баштайгызы ол. А ында, даараныр цехте, машиналарны он чыл бурунгаар тургускан хевээр, оларны септеп, чаартып көрбээн. Чаа дерип-херекселдер, машиналар шуут чок. Ол дугайың даараныла фабриказының директору Т. П. Пургинага каш-даа катап дыңнадып, дуза көргүзерин дилээн бис—түңнел чок боор-дур. Оон аңгыда, № 1, 2, 3 АТБ-лерден болгаш автосептелге заводундан дуза мазаары берге. Автомашиналарывыстың септелгезин улуг бергедээшкиннерге таваржып тургаш, кылып ап турар бис. Артык кезектер, кывар-чаар материалдар-биле олар биске дузалавайн турары хомудаачыг. Бааза бүдүрүлгелер-биле харылзаавы быжыглаар дээш тодаргай хемчеглерни алыры көрдүнүп турар. Ону чедип алыр болзувусса, бистиң комбинаттың ажыл-чорудулгазынга улуг идиглиг болур.

— Силерниинде камналга талазы-биле байдал кандыгыл?

— Дериг-херекселдер-даа, өөренип турарыныс класстар, кабинеттер-даа талазы-биле камналгавыс эки. Стол, партылары шыймактыг класс бистиинде чок. А чайын класстарывысты септелге чокка-даа дужаап турар бис.

— Сөөлгү айтырыг. 1983—1984 өөредилге чылында доозукчуларыңар дугайында чугаалап көрүнерем?

— Ийи чыл хуусаалыг өөредилге соонда (9, 10 кл.) 410 доозукчудан 280 кижи тускай мергежилдиң квалификациязын эртken дугайында документини аттестаттары-биле кады алган. Од—ниити доозукчуларның 68 хуузу болган. Оларның иштинден 52 кижи өөренип турган мергежилиниң айы-биле ажылдап турар.

КЕЛИР ҮЕГЕ БҮЗҮРЕЛ-БИЛЕ

Социализмниң делегейи Чаа, 1985 чылче келир үеге бүзүрел-биле кирген. Улуг Октябрьның эгелээни төөгүүлүг орукка база бир чугула үе-чада кылдыр Чаа чылды социалистиг чурттар бүрүн үндезинбиле санап турар.

Социалистиг чурттарның чедишкиннери өөрүнчүг болгаш улуг хемчээлдиг. Беш чылдың доозукчу чылын олар боттарының экономиктиг болгаш эртем-техниктиг күчүзүн улгаттырганы-биле эгелээннер. Социалистиг дем каттыжылгазының национал оруғазының немей өзүлдезиниң темпилери беш чылдың эгезинде турганынга дениээрге, сөөлгү ийи чылда бүдүн чартык катап бедээнни Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелиниң Гаванага болган сессиязынга демдеглээн. Бистиң чуртувустуң үлетпүр продукциязының немей өзүлдези беш чылдың баштайгы ийи чылында 3 хуу турганынга удур 1983—1984 чылдарда 4 ажыг хуу болган.

Амгы беш чылды чедишкинниг доозарынга, бүдүрүлгениң ажыктыын бедидерниге, улус ажыл-агыйын интенсификастаарынга социалистиг чурттарның улустары бүрүн шинтпирлиг. 2000 чылга чедир көрдүнген узун хуусаалыг улуг сорулгаларны чедишкинниг шинтпирлээр дугайында чугаа болуп турар. Эртем-техниктиг революциянның кижиге берген бүгү чүүлдерин бүрүн ажыглаар сорулга саадынган.

Кайгамчык улуг тургузукчу ол планнарны боттандырарынга Совет Эвиелинге болгаш ака-дуңма социалистиг бүгү чурттарга тайбың эргежок чугула. Ол дээрге — социализмниң принципиалдыг угланыышкыны-дыр. Бүгү чурттарбиле тайбың чурттаарын, янзы-бүрү социал-политиктиг системаларлыг күрүнелерниң тайбың кожа-хелбээ догунаашкынының принциптерин амыдыралга боттандырарын социалистиг чурттар күзеп турар. Ада-чурттуң Улуг дайынга совет улустуң Тинилелгезиниң 40 чылын бистиң чуртувустуң ажылчы чоннары болгаш депшилелиг бүгү кижи терелгетеп 1985 чылда демдеглээр. Дайын эгелевээнде аңаа удур демисежирин эргежок чугула дээрзин төөгүнүң кичээндирин сагындырып турар.

Совет Эвиелиниң болгаш социалистиг еске-даа чурттарның сөөлгү чылдарда көдүргөн тайбың инициативалары болгаш саналдары дайынга удур, тайбынны камгалаарынче угланган. Социалистиг күрүнелерниң тайбың саналдарын делегейниң чаагай сеткилдиг миллион-миллион кижилери изин-биле деткээн. Ол инициативаларны болгаш саналдарны амыдыралга боттандырары амгы үениң эң чугула айтырыын — термоядролуг халапты болдурбазының айтырыын шинтпирлээр арганы бээр ийик. Совет Эвиелели болгаш социалистиг чурттар ядролуг кыжанышкынга удур, чер кырынга болгаш «сылдыстар араазынга» дайынаарга удур шинтпирлиг демисежин турар.

(СЭТА).



Ийи делегей—ийи аңгы амыдырал

ДЕҢ ЭРГЕ КЫМДАЛ?

«Хөрээженнер айтырыының» талазы-биле элээн каш номнарның автору төөгү эртемнериниң кандидады Эльвира Новикова хөрээженнериң эр улус-биле дең эргезинин дугайында айтырыгны бистиң чуртувуста болгаш АКШ-та канчаар шинтпирлеп турарының дугайын ПМА-ның корреспондентизи-биле беседазынга мынчаар чугаалаан.

— Ындыг деңнелгени кылры шынап-ла дыка солун деп бодаар мен — деп, Э. Новикова демдеглээн.— **Совет Эвилели биле Американың Каттышкан Штаттары удурлашкак ийи социал системаларның кол күрүнелери болгай.**

Юристерниң тодарадып турары-биле алырга, хөрээженнерниң дең эргезинге эң кол негелде болза ажылдаар эрге болуп турар. Бисте хөрээжен болгаш эр улус амыдыралдың бүгү-ле талаларынга дең эргелиг. Ажыл кылып шыдаар хөрээженнериң 93 хире хуузу, азы өскээр чугаалаарга, барык-ла бүгү ажылдаар күзелдиглериниң шупту-зүү ажылдан азы өөренип турар болгай. Олар чурттуң улус ажыл-агыйында кижилериниң чартыындан хөй кезии боон турар. Оларның кириишпейн турары хире ындыг мергежилдер барык чок, хөрээженнериң эң-не хөй кезии—кадык камгалалында, улус өөредилгезинде, культурада. Хөрээженнер болгаш эр улус дөмей ажыл дээш дөмей шалыны ап, депшиир талазы-биле дең эргелиглер. Удуртур ажылда хөрээжен кижи дээрге бисте анаа чүүл болган: амгы үеде чартык миллион ажыг хөрээженнер улуг бүдүрүлге директорлары, тудугларның, албан черлериниң, колхоз, совхозтарның удуртукчулары болуп турар болгай. Немеп каайн: күрүне эрге-чагыргазының дээди органы — ССРЭ-ниң Дээди Совединде 492 хөрээжен кижи бар, ол дээрге депутаттарның үштүң бир кезии-дир.

— А АКШ-та байдал кандыгыл?

— Күш-ажылчы дугуржулга ёзугаар ажылдап турар америк хөрээженнериң үлүг сөөлгү чээрби чылдарда элээн улгаткан дээрзин чугаалаар апаар, ам олар национал экономикада ажылдап турарларның чартык хире кезии болуп турар. Ынчалзажок олар бодуңуң чуртуңуң долу эргелиг хамаатылары болбайн турар хевээр. АКШ-тың конституциязы хөрээженнерге эр кижилер-биле дең эргени магадылавайн турарын чугаалаарга-ла четчир.

Ында хөрээженнер соңгукчуларның хөй кезии болуп турар. А конгресс составында олар чүгле чээрби дөрт кижи (ийи палатаның кежигүинериниң 4 хуузу), оларның иштинде ийи сенатор бар. Азы мындыг фактыны көрээл: АКШ-тың цеиз бюрозуңуң медээлериниден алырга, ажылдап турар хөрээженнериң 80 хире хуузу куду мергежилдин эвээш төлевирлиг албан-хүлээлгелерни күүседип турар. Эртем ажылдакчыларының аразында оларның 10 хире хуузу, эмчилернин—7, инженерлерниң 5 хире хуузу ажылдап турар-дыр. А бисте болза эртем ажылдакчыларының 40 хуузу хөрээжен кижилер, эмчилерниң хөй кезии база олар, ийи инженериниң бирээзи-ле хөрээжен кижи. 1963 чылда АКШ-ка дең ажыл дээш дең төлевир дугайында хоойлуну хүлээп алза-даа, албан ёзузуңуң статистиказының медээзинден алыр болза, америк хөрээженнериң ажылының төлевири эр улустуңнан ортумаа-биле 41 хуу эвээш болуп турар-дыр.

— Бисте-даа, АКШ-та-даа ажылдап турар бүгү хөрээженнерге бир дөмей айтырыгны канчаар шинтпирлеп турарыл? Мен уруглар кижизидилгезиниң дугайын чугаалап турарым ол.

— Бисте не-чаштыг камгалаарының калбак күрүне системазы ажылдап турар. Келир үедеги не саатталганы баштайгы неделялардан эгелээш-ле, эмчилериниң хайгааралыына кирер. Эргежок чугула таварылгада саатты хөрээженнерни өске, элээн чиик ажылче, ортумак ажыл төлевирин арттырбышаан, шилчидер. Хоойлуу ёзугаар бисте хөрээженнерни саатты азы уруг эмзирип турар дээш, ажылга хүлээп алырындан ойталаар азы ажылдан үндүрер ужур чок. Уруглуг болурунуң «өртээ чежел» деп чүвени чаңгыс-даа совет хөрээжен билбес — акушер дузазы, уруглар эмчиниинің ачызы дээш ег-бүле кандыг-даа чаргдал үндурбес, чүге дээрге эмчи дузазының бүгү хевирлери бистиң чуртувуста халас.

Сөөлгү чылдарда уруу бир хар четкиже чедип неге телевирлиг шөлээ бээринең айтырыы шинтпирлеттингеп, ол дээрге оон мурнунда шагда-ла турган долузу-биле төлевирлиг бөжуур бетинде болгаш оон соонда шөлээге немелде болганы билдингир болгай. Уруг төрүттүнгенде хары угда бээр акшазының хемчээлин өстүрген, бот-нелерге пособиени дыка улгаттырган болгаш ске-даа.

Уруглар кижизидеринге улуг дузаны школа назыны четпээп уругларның албан черлериниң күрүне системазы чедирип турар, оларга амгы үеде 15 мңллион ажыг чаштар барып турар. Уругнуң ажаалда-тежээлдези дээш чарыгдалдарның чүгле аргажок эвээш кезиин ада-нелер төлээр, а өскезин күрүне харыылап турар. Уруглар садтарының болгаш ясли-рининң саны үргүлүү өзүп турар.

АКШ-та байдал мырыңай сыр дедир. Ында уруглар садтарының болгаш ясли-рининң күрүдеге чедингир күрүне системазы чок, оларга үш хар чедир уругларның чүгле 2 хуузу, школа назыны чоокшулаан уругларның чүгле 6—7 хуузу барып болур. Оон аңгыда саатты дээш төлевирлиг шөлээ алыр, чаа төрүттүкпеп уругну ажаап-тежээри дээш ажылдан чапсар алыр болгаш өске-даа эргелерни хоойлу ёзугаар быжыглаваан. Ынчангаш ажылдап турар американ хөрээженнериң байдалы нарын. Олар ону ажылдаар үениң күселп-биле шинтпирлээр болгаш долу ажыл хүнүң кызырар ужурга таваржыр. А долу эвес ажыл шагында ажылдап турарларның эргелери кызамдаткан: оларның хөй кезии социал фондулардан төлевир албайн турар, чыл санында төлевирлиг шөлээ чок дээш ске-даа.

Бистиң чуртувуста уруглар хөрээженнере долу эвес ажыл хүнүнде азы неделяда ажылдаар эргени тывыскан, ындыг чиигелделиг дээш күш-ажыл база социал эргелер талазы-биле кызыгаарлаашкынга олар таварышпайн турар болгай.

Елена ПЕРЧЕНОК беседалашкан.

(ПМА).



Алды харлыглар-биле

Александра Сарыгларовна Сүрүң хөй чылдарның дургузунда билиин, мергежилин, башкылаар арга-дуржулгазын аныяк салгакчыларны өөредип, кижизидериниң херээнге бараалгаткан.

Дуржулгалыг башкы сөөлгү он ажыг чыл иштинде Бай-Тайганың Кызыл-Даг ортумак школазының эге класстарында чедишкинниг ажылдап турар. Бо өөредилге чылының эгезинде Александра Сарыгларовнага алды харлыг уругларны белеткел класынга өөредир харыысалгалыг даалганы берген. Класста 21 өөреникчи бар, оларның өзүлдези, сонуургалдары, билии чаңгыс аай эвес, ынчангаш оларны номчуп, бижиринге чаңчыктырары, хүн чурумунга өөредири ындыг-да белен эвес болган. Хүн бүрү өөреникчилер-биле доктаамал чорудуп турар чүткүлдүг ажыл бердинген программаны өөреникчилериң эки шингээдип алырынга дузалаан.

Коммунист А. С. Сүрүң үгле класының өөреникчилери, оларның ада-иелер-биле ажыл чорудуп турар эвес, өске-даа хөй-ниити даалгаларлыг. Школаның коммунистери Александра Сарыгларовнаны партия эге организациязының секретарынга соңгуп алган. Мында он коммунист ажылдап турар, оларны школаның өөредилге-кижизидилге ажылының чугула участоктарында быжыглаан, кижи бүрүзүнде партийжи даалганы берген. Ооң күүселдезиниң дугайында дыңнадыгларны, илеткелдерни партия хуралдарынга дыңнаарын чурумчуткан. Ол чорук партийжи даалганы күүседиринге дузалап келген. Ынчангаш партия эге организациязы коллективте политиктиг өзек болуп турар.

Т. ХЕРТЕК.

ЧУРУКТА: башкы А. С. Сүрүң.

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотозу.

ШКОЛАНЫҢ БААЗА БҮДҮРҮЛГЕЗИ

СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтуң удуртулгазы, районо ажылдакчылары, актив ол хүн № 1 школага чыглып келген. Ниити билиг школаларының бааза бүдүрүлгелериниң дугайында доктаалдың канчаар күүсеттинип турарын аңаа чугаалашкан. Өөреникчилерниң күш-ажылчы кижизидилгезиниң талазы-биле № 1 школа элээн ажылдарны кылган.

Школаның бүдүрүлге баазазы СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтуң баазазынга ажылдап турган. Ук бригаданы школада хоочун башкы, улус өөредилгезиниң тергиинин Б. Б. Куулар удуртуп турар. Ында колдуунда үстүкү класслар кирип турар. Школа биле совхозтуң аразында коллективтиг керээ ёзугаар 10 га капустаны, 10 га картофельди, чартык га погаа аймаан ажаап өстүрген, ниитиниң малынга 50 тонна сигенни белеткеп берген.

Совхозтуң талазындан бүдүрүлге бригадазын техника, кывар-чаар материал, үрезинбиле хандырып турар. Ажылдап турар өөреникчилерни аъш-чем-биле эки хандырып келген. Социалистиг чарышты өөреникчилер ортузунга организастаан, мурнакчыларга материалдыг болгаш моральдыг шаңналдарны тыпсып турар. Үш өөреникчи ССРЭ-ниң УАЧД-же баар халас путёвкабиле шаңнаткан. Бо бүгү өөреникчилериң хөй-аъдын көдүргени билдингир.

Совхозта чер ажылының специалистериң бүдүрүлге бригадазында быжыглап каан. Ниити байдалды алыр болза, чедир кылдынмаан ажылдар база бар. Бүдүрүлге бригадазының чаңгыс аай кылдыр туруп каан төвү чок. Өөреникчилер совхозтуң ховуда турлаанда чурттап турар. Шак ындыг төптү тудар талазы-биле совхозтуң дилээн Көдээ ажылагый, Чырыдыышкын министерстволары хандырбаан. План чок тудуг тударын совхоз директизиязынга кым-даа чөпшээревези билдингир.

№ 1 школаның бааза бүдүрүлгелери кылдыр Чадаанада «Сельхозтехника» каттыжышкыны, септелге-тудуг участогу, районнуң үлетпүр комбинады, орук-септелге-тудуг эргелели быжыглаткан. Школа биле ук коллективтерниң аразында керээлер база чардынган. Үстүнде коллективтерден тудуг-септелге участогу (начальныгы К. Монгуш) школага дээштиг дузаны чедирип, тудуг материалдарын берип турар. Школага спортчу шөлдер тудар талазы-биле керээде көрдүнген чүүлдерни орук-септелге-тудуг эргелели, районнуң үлетпүр комбинады күүсетпээн. Школада машиноведение кабинедии ам-даа дерип тургуспаан.

Дөргүн сүт-баран фермазының баазазынга аныяк саанчыларның кабинедин дерип тургузарын база саанчылаар күзелдиг уругларны аңаа өөредирин совхозтуң директору Х. С. Дамба-Даржаа школа директизиязынга сүмелээн.

Школа бодуңуң талазындан керээде чардынган чүүлдерни бүрүн күүседирин хүлээнип турар. Бааза бүдүрүлгелер керээде көрдүнген кылыр ужурлуг ажылдарын айыткан хуусааларында албан боттандырар ужурлуг.

Д. МОНГУШ.

Чөөн-Хемчик район.

АНАТОЛИЙ ИВАНОВ:

үелерниң тудушкак харылзаазы

Профугланыышкын ажылы

Эрткен чыл Анатолий Иванович аас-кежиктиг болуп эртип турар. Коску совет чогаалчыларның аразындан аңаа база эш К. У. Черненко Төрээн чурттуң бедик шаңналын — Ленин орденин база «Кадыыр болгаш Маска» алдын медальды тывыскан.

— Бо шаңнал-даа, Константин Устиновичиниң совет чогаалчыларны ажылчы чоннарны коммунистиг ёзуга кижизидер херекке партияның идегелдиг дузалакчылары деп адап, оларның күш-ажылынга бедик үнелээшкинин бергенидаа меңээ кончуг үнелиг — деп А. Иванов СЭТА-ның корреспондентизи-биле беседага чугаалаан. — Ол байырлалдыг минуталар кажан-даа уттундурбас! Оон мурнуу чарыында Константин Устинович-биле бистиң кайывыстың-даа төрээн Сибиривистиң дугайында, кижини каңналдырып турар дошкун черниң кижилериниң ховар дээн сибирь характериниң шынарларының дугайында ёзулуг пайыралчы чылыг чугаа болуп эрткен.

Мээң чогаадыкчы ажылдарымда үргүлчү көстүп турар Сибирьге бодумнуң чаа ажылымны турасказадыр деп шинтпирлээн мен. Тоолчаан Ермактың дугайында киносценарийни бижип тур мен. Бодумнуң шагдагы-ла өөңүктерим — кинорежиссёрлары В. Краснопольский-биле болгаш В. Усков-биле ол кинону тургузар дээш ажылдаар бис: «Хөлегелер дүште чиде бээр» болгаш «Моңге кыйгы» деп романнарны олар экранчытканнар. Оларны телевидениеде улусчу-социал онза жанрның үндезилекчилери деп санап турар мен, ынчангаш «Ермак» деп фильм база улусчу киноэпопея болзун деп күзээр мен.

Чурттуң төөгүзү болгаш тайбың база деңшилге дээш демиселдиң мурнуку одуруунда чоруп орар бистиң чонувустуң амгы үезин мээң кол темам болуп келген болгаш ындыг болуп-даа турар. Ол дугайында тоожуларның бөлүү тургуступ-ган, оларның баштайгы дөртү парлаттынган: «Өжээннежишкин», «Ховуларның муңгаралы», «Болдунмаан ынакшыл дугайында тоожу», «Хүрүмнүг чер кырынга чуртталга». Ол болүк тоожуларны бижип турумда, мээң бодалым диңмиттиг болгаш уттундурбас дөртен чылдарже болганчок-ла эглип чеде берген турар, улуг тинилелгеге кижи бүрүзүнүң киирген салыышкынының дугайын бодай бээр мен.

Бистиң тинилелгевис бүгү чоннуң маадырлыг чоруу болган. Богун чаа өлүмнүг чепсек-биле бержин турар кижилер ол тинилелгениң кичээндиримин утпазынар. Делегейге тергиндээшкиннин угаан-сарыыл чок планнары эрте-бурунгу төөгүден бээр бо хүннерге чедир кезээде буураашкында! Литераторлар бистер тайбың дээш болгаш аас-кежиктиг хүн дээш боттарывыстың шылгаттынган чепсээнбиле — сөс-биле — демисежип турар бис.

(СЭТА).

СОНУУРГАЛЫНЫҢ ААЙЫ-БИЛЕ

Тээли ортумак школазының дирекциязы ниити билиг болгаш профессионал школаның реформазынга дүүштүр өөреникчилериниң тускай эртем шилип ап, мергежил чедип алырынга профугланыышкын ажылынче кичээнгейни салып турар.

Чайгы дыштанылга үезинде элээн хөй өөреникчи «Тээли» совхозтуң мал, чер ажылынга, район төвүнүң тудуг, райпо организациязынга ажылдап чайлааннар. Өөреднлге чылының эгезинде «Тээли» совхозтуң болгаш район төвүнүң будүрүлге, албан, организация коллективтериниң удуртукчулары-биле школачыларның ужуражылгазын организастаан болгаш тускай ажылды чорудуп эгелээн.

Улус ажыл-агыйының аңгы-аңгы адырларының аайы-биле боттарының сонуургаар мергежилдери-биле уруглар амдан эгелеп танышып ап, ол талазы-биле белеткелди хире-чергези-биле чорудуп турар. Тустус бөлүктер-биле тускай эртемниглер ужуражылгаларны организастап, уругларның сонуургалын ханыладып турар.

Үстүкү классчылардан эмчи болур күзелин илередип, ол талазы-биле тускай ортумак болгаш дээди эртем чедип алыр дээн бир бөлүк уруглар-биле районнуң улуг эмчизи Н. Х. Хертек, аптека эргелекчизи М. С. Шожап, клиниктиг лабораториязының эргелекчизи Ч. С. Чамбыт олар ужуражып, кичээлдерни эрттиргилээннер. Эмчи мергежилиниң аңгы-аңгы адырлары база эмчиниң тускай эртемин чедип алырынга кандыг эртемнерни эң эки билзе чогуурул дээрзин олар сайгарып чугаалашканнар. Дараазында кичээлдерге чүнү өөренирин уругларга дыңнаткан. Аарыг кижилерни ажаап карактаарының талазы-биле өөредилге болган соонда, эмнелгеге барып, практиктиг кичээлдер эрттирери уруглarга солун болур. А чайгы үеде район эмнелгезинге база участок эмнелгелериниге уруглар санитаркалап ажылдаарлар.

Б. БАРБА,

Бай-Тайга район.



АКШ. Чаа чылдың байырлалы хөй миллион американнарга өөрүшкү чок болган. Чурттаар бажыңы, өг-бүлези, ажылы чок американнар кудумчуларда элеңнедир кылаштап чоруур. Чурттаар бажың, ажыл тыварынга оларның кандыг-даа идегели чок. АКШ-тың Нью-Йорк хоорайында безин 60 муң бажың чок кижилер бар.

ЧУРУКТА: Нью-Йоркту бо чурттакчызының чурттаар чери чок.

ЮПИ—СЭТА-ның телефотозу.



...Воскресенье чиде берген. Ону тыппаан шаанда, Чаа чыл кээп шыдавас. Ол чүл дээрге, үр-ле манаан байырлал-даа болбас, белектерлиг Соок Ирей-биле Харжыгаш база келбес, шивижигештиң оттары-даа кыппас дээни ол-дур. Уруглар шуптузу хомудап турар. Оларның ынак маадырлары Карлсон-биле Алиса тургаш, Баба-Яга-ла илбилеп тургаш, үүлгеткен болду бе, деп, чигзине бээрлер. Ынчангаш читкен хүннү дилээри-биле олар Шерлок Холмсту болгаш ооң өңнүү Ватсон доктурну чалааннар. Холмстуң ужу-бажы билдинмес, будулчак болуушкуннарны истеп, тыварының талазы-биле арга-мергежили аңаа бо-даа удаада база дузалаан—чажытты илередири-биле уругларның боттарының дузазы херек деп чүвени ол билип каан.

Ындыг музыкалыг чаа чыл тоолун уругларга чогаалчы-даа эвес, режиссёр-даа эвес, ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының Химия физиказының Ленин орденниг институдунда ажылдап турар авалар болгаш ачалар белекке бергеннер. Институттуң эртем ажылдакчыларындан тургустунган музыка театрының коллективи моон-биле он бир дугаар чылын уругларга көргүзүглерин хөй-ниитиниң кужу-биле белеткеп бергени ол-дур. Бо чылын олар школа назы четпээн уругларга таарыштыр «Баба-Яга удур...», ынчаарга школачыларга— «Шерлок Холмстуң чаа Чылда ужуралдары» деп шиилерни тургускаш, көргүскеннер.

ЧУРУКТА: Соок Ирей-биле кады Чаа чылдың хөглээшкини.
И. ЗОТИННИҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохроникасы.

Сураглыг балерина Галина Улановавың 75 харлаанынга

БҮГҮ НАЗЫНЫНДА—БАЛЕРИНА

1928 чылдың май 16-да Ленинградка «Шопениана» чорупт турган. Ол болза Галина Улановавың доозуп үнериниң шиизи, балериналың улуг уран чүүлче базып киришкининиң эгези турган. Галина Уланова балетке моон мурнунда туруп көрбээн психология талазы-биле хевирлерни — Пушкинниң Мариязын, Шекспирниң Джульеттазын тургускан, Жизельдиң, Одетта-Одиллияның, Сильфиданың... классиказын чаа ёзу-биле тургускан.

1960 чылдың декабрь 29-та Москвага Улуг театрның сценазынга «Шопениана» деп шии Галина Улановавың кайгамчык артисчи оруунуң түңнели болган. Ону «Бүгү назынында — балерина» деп адап турганнар. Шынап-ла ооң уран чүүлү, ооң боду-даа кижилерниң сагыш-сеткилин хайныктыра бээр турган. Галина Улановавың уран чүүлүнге тураскааткан хөй-хөй болуушкуннар делегейниң булуң бүрүзүнде бөгүнге чедир болгулап турар. Чүгле сөөлгү каш чылдарда болгулаан чамдык чүүлдер бо-дур.

«Улановавың уран-салымы» деп ийи сериялыг телефильм 1981 чылда ССРЭ-ге үнүп эгелээн.

Ол-ла 1981 чылда Улановага тураскааткан байырлыг кежээни ЮНЕСКО Парижке эрттирген.

1983 чылда совет «Мелодия» фирма «Улановавың беседалары» деп пластинканы бүдүрүп үндүрген.

1984 чылда танцының швед музейиниң бажыңының чанынга Улановавың статуязын Куу куштуң хевири-биле дүрзүлеп тургускан.

Ол-ла 1984 чылда Ленинградтың төп парктарының бирээзинге Улановавың ойнап күүсеткени Джульеттазының скульптура портреди кестүп келген.

Улановага совет уран чүүл ажылдакчыларындан бир-ле дугаарында Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры атты ийи удаа тывыскан.

Бодунуң амыдыралының үезинде-ле тоолда ышкаш апарган ооң салым-чолу кайгамчык: бүгү-ле чүве аңаа таарышкан, ол бүгүнүң шуптузун танцыга таарыштыр кылып тургузуп каан ышкаш сагындырар. Уланова Петербургка төрүттүнген, балет артистериниң өг-бүлезинге ол өскен: ооң ада-иези алдар-сураглыг Мариинск театрынга танцылап чорааннар. Классика талазы-биле кайгамчык —«Спящая красавица», «Лебединое озеро» деп танцыларның тургустунганы ол сценага бодунуң оруун аныяк Уланова эгелээн. Чаа-ла тургустунуп эгелээн совет балеттиң классиктиг танцыларының болгаш чаа чүүлдерин каттыштырар аас-кежик аңаа таварышкан.

Улановавың сактыышкыннарын ёзугаар алырга, балет болза ол чылдарда тоолдан амыдыралче шимчээшкинни кылып турган. Ынчан ол бир-ле дугаарында классиктерниң чогаалдарынче — Пушкинче, Шекспирже, Бальзакче, XX чүс чылдың чаартынган музыказынче — Прокофьевче, Шостаковичиже, Хачатурянче угланган. «Балетмейстерлер мынчап черле чүнү шенеп кылбаан дээр боор! — деп, Уланова сактып чугаалаар. — Бүдүн хонуктарда театрдан үнмейн барып болур турган бис. Бажыңымга-даа эжиктеримни кагдынгаш, база катап белеткенип-ле тургулаар мен... Ол эрткен эвээш эвес хүннерни мээң көрүкчүүм безин «уттаан» боор...».

Улановавың 1944 чылда шилчип келгени ССРЭ-ниң Улуг театрынга ол бүгү дилээшкиннер база уламчылаан. Ол сценага Уланова он беш ажыг чылдарның дургузунда танцылап келген, ооң сцена талазы-биле ат-алдары аңаа доозулган болгаш чогаадыкчы ажылы чаа хөгжүлдени алган. Ооң чогаадыкчы ажылдары ам Улуг балеттиң кол солистериниң башкызының ажылы-биле холбашкан. Ол солистерниң кижи бүрүзүнде дыка хөй рольдар бар. Улановавың эң биче өөреникчизи Нина Семизоровада безин оларның саны 13.

Уланова олар-биле шенелде оюннарны бодунуң танцылап чорааны ышкаш-даа, амгы үениң балеттеринде ышкаш-даа эрттирип турар. Уланова, балет артистериниң башкызы, кылдыр, марий композитор Андрей Эшпайның «Ангара», азербайджан Ариф Меликовтуң «Ынакшыл дугайында легенда», Узбек Улубек Мусаевтиң «Индий шүлүглел», венгр Бела Бартоктуң «Ыяш принц»... деп шиилерин белеткеп тургузарынга киришкен. Уланова — Юрий Григоровичиниң болгаш аныяк хореографтар Андрей Петровтуң, Юрий Папконуң, Юджин Скоттуң... шиилериниң тургузукчузу. Екатерина Максимова-биле кады Улановада өөренип турар Владимир Васильев болуннуң шиилерин ооң-биле кады белеткеп турар.

Классиканы болгаш амгы үениң баледин практика кырынга холбаары артистерге дыка ажыктыг деп, Уланова санап чоруур. Ооң бодалы-биле алырга, оларның бирээзи бирээзин немеп чоруур. Классика болза, ооң соонда чогумчалыг дылды тып алыр ындыг үндезинни тургузуп турар, а амгы үениң хореографиязы чиик, аваангыр байдалды тургузуп турар. Классика болза, аянныг чорукка, а амгы балет болза, аянныг аажы-чаңга өөредип турар.

Башкылаашкынның дугайын чугаалап тургаш, ында кандыг-даа чажыт методика чок дээрзин Уланова чугаалаар. Актёрнуң чүгле хууда сонуургалын, салым-чаяанын ол үнелээр: «Балерина бүрүзү-биле аңгы-аңгы ажылдаар херек. Кижи бүрүзүнүң характери бот-боттарындан ылгалдыг болгай...» А ооң түңнели сценадан көскү: Улановавың өөреникчилери, чаңгыс ол-ла рольдарны күүседирде безин аңгы-аңгы болгай, шииден шиже олар чаа-чаа аргаларын көргүзерлер..

Ол башкылаашкында болуннуң принциви база бар. «Мээң кол-ла чүүл — репетиция бүрүзү сагыш-сеткилди хайныктырар ужурлуг —деп, Уланова чугаалаар. — Репетиция залының эжиин хаап тура, балерина кижи бодун «хагдынмайн», а угааны болгаш сагыш-сеткили-биле улам ажылдап чорууру чугула... Кижи бүрүзүнүң өг-бүледе ажыл-херектери бар-ла болгай. Ынчалза-даа чүү дээш чурттап чоруур сен,- сээң профессияңга чүү херегил деп кол айтырыгже бүгү чүүлдү угландырары чугула».

Улановавың кичээлдери Улуг театрга «хамааржыр». Делегейниң дыка хөй чурттарында оюн көргүзүп чорупт турар ооң кижизиткеннериниң ажылы делегей баледин кайгаткан. Чүгле сөөлгү ийи чылдарда безин Уланова олар-биле Францияга, Италияга, Швейцарияга, Швецияга, Голландияга, Аргентинага чораан. Даштыкы күүседикчилер-биле репетицияларны Уланова база эрттирип турар: Парижтиң «Гранд опера» театрының солистери Гилен Тесмар болгаш Никаэл Денар-биле, Швецияның хаан операзының прима-балериназы Анели Альханко-биле, Гамбург операзының танцычылары-биле репетицияларны эрттирген. «Өске кижилерни өөретпишаан, бодум база олардан өөренип ап турар мен» деп, улуг балерина чугаалаар.

Уланова ам чээрби беш чыл дургузунда танцылавайн турар. Ынчалза-даа ол ам бөгүн безин аныяк Жизельдиң азы Джульеттаның овур-хевирин тургузуп болур. Уланова амдаа аныяк хевир-дүрзүлүг. А кажан чалыы назын деп чүл? деп оон айтырарга, «Чалыы назын — ол шимчээшкин-дир». Ону Улановавың хууда амыдыралы бадыткап чоруур.

Сания ДАВЛЕКАМОВА,
балет талазы-биле критик.
(ПМА).

АЛЫЗЫНДАН ХАНДЫКШЫЛДЫГ

Чоокта чаа чүве. Тээлиниң Культура бажыңының «Аялга» агиткультбригаданың концерти болур деп чарлал бистиң суурга көстүп келген. Кежээкиниң чеди шак. Улуг, биче чон концерт көөрү-биле хөй-ле чыылган. Концерт Тываның улустуң чогаалчызы Сергей Пюрбюнуң «Ачылыг салчаашкын» деп чаңгыс көжегелиг, чидиг сюжеттиг шиизи-биле эгелээн. Ында хөй солун бодалдар, хөглүг, каттырынчыг болдалдар бар. Тус-тус рольдарны Чүлдүм-Сүрүн Базыр-оол, Раиса Саая, Колхозпай Кызыл олар эки ойнааннар.

Шии соонда улаштыр концерт эгеледи. ССРЭ-ниң улустуң артизи композитор Алексей Чыргал-оолдуң «Ленинчи партия» деп ырызын, поляк, татар танцыларны күүсеткенин, Раиса Очур-оолдуң «Россияның булуну» деп ырны ырлааны, улусчу театрның режиссёру Колхозпай Кызылдың күүселделерин көрүкчүлер сонуургаан. Агиткультбригаданың киржикчилери шупту чеди кижи. Оларның мергежилдиин магадап ордувус. Кижиниң сеткил-сагыжынга чоок.

«Аялга» агитбригаданы Тыва АССР-ниң культуразының алдарлыг ажылдакчызы ботттывынгыр композитор Базыр-оол Хомушкуевич Чүлдүм-Сүрүң удуртуп турар.

Концертти көрүп ора, эге школага өөренип чораан үелеримни, бо сценада ойнап турар Базыр-оол Хомушкуевич-биле болган бир таварылганы сактып ордум.

1948 чыл. Үшкү класска өөренип турган мен, ол алдыгы класска өөренип турган. Ооң адазы бистиң төреливис, ынчангаш даайымның өөнге турдум. Кышкы дыштанылгада Мугур-Аксындан Саадак арты Тоолайлыгда аалывысче ажыпкан бис. Саадак артының дежүнге чедип келгеш, дыштанып ора, мырыңай чанывыста хөртүкте кадалы берген дөрбелчин кара хааржак чартыын эскерип кагдывыс. Чеде бергеш көөрүвүске— гармонь дивес силер бе! Базыр-оол гармоньну хөртүктен ушта тыртып алгаш, ол-бо талазынче хииледир хере тырткылады.

— Орук олчазы деп чүве бо-дур, амырадывыс, аалга баргаш, септээш, ойнаар бис— дээш, гармоньну ыяк шарып алгаш, кижиң боду чүктепкен.

Аалывыска келгеш, ооң даараар черин даарап, чамаарын чамааш, септеп алган бис. Базыр-оол гармошкага тыва аялгаларны чоорту ойнап турар апарган. Аалывыс ишти шупту ону дыка таалап дыңнаар турган. Хуулгаазын кижи-дир бо дижип, мактап турдулар.

Дагда хойну аал коданынче бадырарда база мырыңай амыр. Даг эдээнге чеде бергеш, гармошканы каш алгыртырга-ла, хой аалче сөктүп бада кээр.

Дыштанылга төнүп турда, гармошканы аътка дергилээш, школага кончуг камныг чедирип берген. Сөөлүнде дыңнаарывыска, ону кожуундан Ондар деп дарга Бай-Тайгадан Мугур-Аксынче өөрү-биле аъттыг чанып оргаш, Саадактың ортузунга бадып орда, дергизи үстү бээрге, гармонь чүгдуп баткан дээр чораан. Бодавыже ону дүне када тыппааннар болбайн аан.

Ынчан бистиң школавыска музыка ойнаар кижи чүгле Базыр-оол турган. Черле ынчаш музыкага салым-чаяанныг, сундулуу-ла ындыг чораны ол боор. Оруунга херим, кажаа таваржып кээрге, шиш ыяш тудуп алгаш, ону кежилдир бир-ле аялга эттүнүп ойнаар, элдептиг кижи-ле болгай.

Оон бээр ам 36 чыл чедип турар. Ам көрбес силер бе, күзел турда, чүү-даа бүдер. Совет Тываның 40 чыл оюнга таварыштыр Базыр-оол Хомушкуевич Чүлдүм-Сүрүңге Тыва АССР-ниң культуразының алдарлыг ажылдакчызы деп хүндүлүг атты тывыскан.

Концерт соонда Базыр-оол Хомушкуевичиге изиг байыр чедирип, чогаадыкчы чедиишкиннерин сеткилдиң ханызындан күзедим.

О. АКААЖЫК.
Барыын-Хемчик район.

10 : 1-ГЕ УТКАН

СПОРТ

Европа чемпионнарының кубогу дээш Лужникиде спорт арназының биче залынга болган оюнга ЦСКА-ның хоккейжилери Швейцарияның «Давос» командазын 10:1 санга уткан.

Чаа чылдың бүдүүзүнде швейцар хоккейжилер болуннуң чуртунга болуп турган делегей маргылдаазынга багай эвес ойнаан, ылангыя Воскресенскиниң «Химик»-биле эки ойнааш, уткан. Бо удаада бистиң чемпионнуустуң кужу оранчок артык болган. Оюнуң бирги кезээниң сөөлгү 50 секундазында Герасимов, Зыбин болгаш Жлуктов олар удурланыкчының хаалгазынче үш шайбаны киргеннер. Чапсар соонда Герасимов биле Мальцев ийи-ийи санны немээн. Ынчан аалчылар Тыжныхтың хаалгазынче шайбаны бир удаа киирипкен. Оюнуң үшкү кезээнде ЦСКА-ның хоккейжилери беш шайбаны киирген. Олар — Хомутов, Дроздецкий —ийи-ийин, Жлуктов, Немчинов — бир-бир санпарны немээннер.

Харыы оюн февраль 28-те Давоска болур. Финал мурнунуң оюннарынга тиилекчи болгаш эки киришкен оон өске үш команда чайның төнчүзүнде Европа чемпионнарының кубогу дээш болур түңнел маргылдааларга киржир эргелиг.

(СЭТА).

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ЯНВАРЬ

8. ВТОРНИК

БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55—Шыдыраага делегей чемпионады .9.10—ГДР-ден дамчыдылга. 10.10 — Мультфильмнер. 10.40— «Не бойся, я с тобой». Уран-чечен телефильмниң 1-ги сериязы. 11.50—11.55 — Медээлер. 14.15 — Медээлер. 14.35—Документалдыг телефильмниң премьеразы. 15.25—ПТУ чүге база канчаар өөредип турарыл. 16.00 —Уругларга фильм. «Денис Кораблёвтуң кайгамчыктыг ужуралдары». 1-ги сериязы. 17.05 — Мордва АССР-ниң күрүнениң ыры болгаш танцы ансамблиниң концерти. 17.45— «Чурук бүрүзүнде—хүн». 18.00 — Бистиң садывыс. 18.30 — Документалдыг фильм. 18.45— Бөгүн делегейде. 19.00 — «Ажыл-херектер болгаш кижилер». 19.30 — Улустуң аялгалары. 19.40 — «Сдаётся квартира с ребёнком». Уран-чечен фильм. 21.00—«Үе». 21.35— «Мир Улановой». Документалдыг телефильм. 1-ги, 2-ги сериялары. 23.40 — Бөгүн делегейде. 23.55—00.15 — Шыдыраага делегей чемпионады.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — Эртенги гимнастика. 8.20 — «В краю Тихого Дона». документалдыг телефильм. 8.50— Кыска хемчээлдиг уран-чечен телефильмнер. 9.40 — «Алтист Юрий Башмет». Фильм-концерт. 10.20 — Француз дыл. 10.50 — Совет чогаалчыларының тоолдарынга фильм-концерт. 11.35 — Калинин хоорайның «Химволокно» бүдүрүлге каттыжыышкынының культура Ордузунуң улустуң Академиктиг хөйнүң ырының күүселдези. 11.50 — «Капитан Немо». Үш сериялыг уран-чечен телефильм.—«Принц Даккар». 2-ги сериязы. «С точки зрения пап...» 13.00 — Документалдыг телефильмниң премьеразы. 13.20 — Мультфильмнер. 13.50 — Львовтуң телестудиязының программазы. 15.00 — «Валдайские колокольчики». Новгород хоорайның уругларның уран чүүл коллективтериниң концерти. 15.30—15.35— Медээлер. 18.00 — Медээлер.

КЫЗЫЛДАН

18.15 — «Мери Накаридзе ырлап тур». Фильм-концерт. 18.35—«Чогаалчы болгаш үе». 19.05 — «Опасная забывчивость». Документалдыг фильм. 19.15 — «Азия төвү». 19.45 — Телемедээлер». 19.55 — Чарлалдар.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар». 20.20 — Ритмиктиг гимнастика. 20.50 — «Чай дугайында сактыышкын». Документалдыг фильм. 21.00—«Үе». 21.35—22.50 — «Старик и девочка». Уран-чечен телефильм.

9. СРЕДА

БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00—«Үе». 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — Соловьев-Седой аттыг эстрада-симфониялыг оркестриниң концерти. 9.25 —«Аян-чорукчулар клуву». 10.25 — «Не бойся, я с тобой». Уран-чечен телефильм. 2-ги сериязы. 11.45 — 11.50 — Медээлер. 14.15 — Медээлер. 14.35 — «Беш чыл—кижи бүрүзүнүң херээ». Документалдыг фильмнер. 10.05 — «Имел радость быть современником...» Н. Д. Телешов. 15.55— «Денис Кораблёвтуң кайгамчыктыг ужуралдары». Уругларга фильм. 2-ги сериязы. 17.00 — Саратовтан дамчыдылга. «Красная гвоздика» ансамбльдиң күүселдези. 17.15— Кремльдиң Съездилер ордузунга Чаа чыл байырлалы. 18.00— —Россияга 1905—1907 чылдар революциязының 80 чылынга. 18.30 — Документалдыг фильм. 18.45 — Бөгүн делегейде. 19.05 — Тайбың болгаш аныяктар. 19.40 — «Об этом приходилось молчать». Алды сериялыг уран-чечен телефильмниң 1-ги сериязы. (Куба). 21.00—«Үе». 21.35 — Улуг тиилелгениң 40 чылынга. М. Исаковскийниң поэзиязы. 22.05 — Баскетбол. Эр улус. «Жальгирис» (Каунас)—КАИ (Сарагоса, Испания). Каунастан дамчыдылга. 22.45 — Бөгүн делегейде. 23.00 — 23.20 — Шыдыраага делегей чемпионады.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — Эртенги гимнастика. 8.20 — «Воронеж». Документалдыг телефильмниң премьеразы. 8.45 — «Старик и девочка». Уран-чечен телефильм. 9.55 — «Магический круг». Фильм-концерт. 10.25 — «Шыдыраа школазы». 10.55 —Немец дыл. 11.25 — «Эртем болгаш амыдырал». 11.55 — «Капитан Немо». Үш сериялыг уран-чечен телефильмниң 3-кү сериязы. 13.00 — Мультфильмнер. 13.35— П. Ершов — «Мегенниг аътчыгаш». РСФСР-ниң улустуң артизи О. Табаков номчуур. 15.05 — Фильм-концерт. 15.30—15.35 — Медээлер. 18.00 — Медээлер.

КЫЗЫЛДАН

18.20 — «Сылдысчыгаш». Кышкы дыштанылга чорупт тур. 18.45 — Телефильм. 19.00 — Делегей байдалының дугайында беседа. 19.10—«Азия төвү». 19.40 — Телемедээлер. 19.50— Чарлалдар. Рекламалар.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!». 20.20 — «Музыка киоскузу». 20.50 — «Чукотканың сөөк чонукчулары». Документалдыг фильм. 21.00—«Үе». 21.35—22.55 — «Двое в пути». Уран-чечен телефильм.

10. ЧЕТВЕРГ

БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00—«Үе». 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — Шыдыраага делегей чемпионады. 9.10— «Живу я в маленькой деревне». Документалдыг телефильмниң премьеразы. 9.40 — «Ритенитис» (Рига) танцы ансамблиниң концерти. 11.00 — «Об этом приходилось молчать». Алды сериялыг уран-чечен телефильмниң 1-ги сериязы. 12.20—12.25 — Медээлер. 14.15 — Медээлер. 14.35— Чурттуң студияларының документалдыг фильмнери. 15.25 — «Полковник в отставке». Уран-чечен фильм. 16.55 —«Аңнаашкын». Мультфильм. 17.05 — «...Он алды хар болгаш оон-даа улуг назы». 17.50 — Миллионнарның ленинчи университеди. 18.20—Документалдыг фильм. 18.35— Бөгүн делегейде. 18.50 — «Единство цели». Документалдыг телефильмниң премьеразы. 19.50 — «Об этом приходилось молчать». Алды сериялыг уран-чечен фильмниң премьеразы. 2-ги сериязы. 21.00 — «Үе». 21.35 — Фигурлуг чуңгулаашкынга ССРЭ-ниң чемпионады. Эжеш чуңгулаашкын. Хостуг программа. 22.45 — Бөгүн делегейде. 23.00 — 23.20 — Шыдыраага делегей чемпионады.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — Эртенги гимнастика. 8.20 — «Если верить Лопотухину». 1-ги болгаш 2-ги сериялары. 10.25 — Мультфильмнер. 10.45 —«Өг-бүле болгаш школа». Тележурнал. 11.15 — Испан дыл. 11.45 — «Литературное наследство». Ясная Поляна». 1-ги болгаш 2-ги фильмнер. 13.30 — «Перстень княгини Анны». Тайылбыр бижиктиг уран-чечен фильм. 14.55 —Медээлер. 15.00—17.00 — Биатлонга делегей кубогу. 20 км. Эр улус. 18.00 — Медээлер.

КЫЗЫЛДАН

18.20 — Е. Шварц — «Красная шапочка». Тываның хөгжүм-шии театрының шиизи. 19.20 — Телемедээлер. 19.30— «Азия төвү».

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!». 20.20 — Биатлонга делегей кубогу. 20 км. Эр улус. 21.00 — «Үе». 21.35— 23.00 — «Горожане». Уран-чечен фильм.

11. ПЯТНИЦА

БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — «Горожане». Уран-чечен фильм. 10.15 — Л. В. Бетховен. Симфония № 1 до мажор. 10.45 — «Об этом приходилось молчать». Алды сериялыг уран-чечен телефильмниң премьеразы. 2-ги сериязы. 11.55—12.20 —Медээлер. 14.15 — Медээлер. 14.35 —Третий Украинский. Хроника и воспоминания». Документалдыг фильмниң премьеразы. 15.05 — «Знание — сила». Тележурнал. 15.50 — Гитара музыказының концерти. 16.05— «Пионерия». Киножурнал. 16.15 — Орус чугаа. 16.45 — «Москва чоогунуң сууру бөгүн болгаш даарта. 17.15 — «Улусчу чогаадылга». Телетайылбыр. 18.00 — «Шыдыраа школазы». 18.30 —Документалдыг фильм. 18.45 —Бөгүн делегейде. 19.00 — «Заколдованное слово». Мультфильм. 19.10 — Соңгулдаларга уткуштур. 19.30 — «Дем каттыштырылгазы». 20.00 — «Об этом приходилось молчать». Алды сериялыг уран-чечен телефильмниң премьеразы. 3-кү сериязы. 21.00 — «Үе». 21.35 — Венгрияның оперетта артистериниң концерти. 22.45 —Бөгүн делегейде. 23.00 — Баскетбол. Европа чемпионатының кубогу. Эр улус. «Реал» (Мадрид). — ЦСКА. 2-ги оюн. Испаниядан дамчыдылга. 23.40—23.55 —Шыдыраага делегей чемпионады.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — Эртенги гимнастика. 8.15 — «Душа камня». Телефильм. 8.35 — «Уралдың тоолчузу». П. П. Бажовтуң амыдыралының болгаш ажыл-херээниң дугайында. 9.30; 13.10 — Англи дыл. Өөредилгениң бирги чылы. 10.05; 11.40 — Төөгү. 7-ги класс. Иван Грозныйның үези. 11.05 — Я. Купаланың поэзиязы. 12.10 — Чырыдышкын үе-чадазында Европаның уран чүүлү. У. Хогарт. 13.40 — Сээң ленинчи библиотекаң. 14.10 — В. В. Маяковский. «Мээң Американы ажытканым». 14.40 — М. П. Мусоргский. 15.25—15.30 —Медээлер. 18.00 — Медээлер.

КЫЗЫЛДАН

18.20 — «Чаңгыс актылыг балет кежээзи». Фильм-концерт. 18.35 — «Улуг Тиилелгениң 40 чылынга». Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарының ырлары. 19.15 — Телемедээлер. 19.25 — «Азия төвү». 19.55 — Чарлалдар.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!». 20.20 — «Белый сон». Фильм-концерт. 21.00— «Үе». 21.35—00.00 — «Обыкновенное чудо». Уран-чечен телефильм, 1-ги болгаш 2-ги сериялары.

12. СУББОТА

БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — Бир эвес кадык болуксазыңза. (күш-культуржуларга сүме). 9.05 — «Азбука для всех». Документалдыг фильм. 9.40—Эки бараанныарны көвүдедир. 10.10 —«Об этом приходилось молчать». Алды сериялыг уран-чечен телефильмниң премьеразы. 3-кү сериязы. 11.10 — Чурукчулар дугайында чугаалар. ССРЭ-ниң улустуң чурукчузу Е. Моисеенко. 11.50 — Үнүштер делегейи. Г. М. Проскурякова дамчыдылганы удуртур. 12.35 — «Сактыр-дыр сен бе, эш...». 13.35 — «Знаменитость № 877». «Чеховче аян-чорук». деп бөлүктен. 2-ги фильм. 14.40 — Бөгүн делегейде. 14.55 — «Өг-бүле болгаш школа». 15.25 — Бүгү эвилелдиң телеконкурузу. «Эш ыры». 16.00— Улуг Тиилелгениң 40 чылынга. «Зоя». Уран-чечен фильм. 17.30 — Политиктиг тайылбырлакчы В. П. Бекетовтуң беседазы. 18.00 — «Умка ищет друзей». Мультфильм. 18.10 — «Билдингир-даа болза — бүзүренчиг эвес». Дамчыдылганы профессор С. П. Капица чорудар. 19.10 — «Сеткилдиң ханызындан». Владимир областың көдээ ишчилери-биле ужуражылга. Дамчыдылганы ССРЭ-ниң улустуң артизи В. М. Леонтьева чорудар. 21.00 — «Үе» 21.35 — Фигурлуг чуңгулаашкынга ССРЭ-ниң чемпионады. Херээженнер. Хостуг программа. 22.35 — Медээлер. 22.40— «Без оркестров». Документалдыг телефильмниң премьеразы. 23.10.—23.30 — Шыдыраага делегей чемпионады.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — Эртенги гимнастика. 8.15 — Бир эвес кадык болуксазыңза. 8.25 — Концерт. 8.45 «Кичээлден кичээлче». Документалдыг телефильм. 9.15 — Бистиң садывыс. 9.45 — Музыкалыг дамчыдылга «Эртенги почта». 10.15 —Мурманскиниң телестудиязының дамчыдылгазы. 11.15 — «Андропов хоорай». Документалдыг телефильмниң премьеразы. 11.30— «Аян-чорукчулар клуву». 12.30 — «Футбол нашего детства». Совет футболдуң төөгүзүнүң дугайында документалдыг телефильм. 13.20 — Мультфильмнер. 13.50— «Фестивальдар, конкурстар, концерттер». 15.00 — Биатлонга делегей кубогу. 10 км. Эр улус. 17.00— Гитаристер П. болгаш А. Иванниковтар ойнаар. 17.35—«Женщина с моря». Литов ССР-ниң Күрүнениң орус драма театрының фильм-шиизи. 19.45 — Делегей тайылбыры. 20.00 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!». 20.15 — «Кадыкшыл». 21.00— «Үе». 21.35—22.50 — Уран-чечен телефильмнер.

13. ВОСКРЕСЕНЬЕ

БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». 8.40 — Зарядкаже чыскаалыңар! 8.55 — «Праздник молодости». Документалдыг фильм. 9.05 — Бүгү эвилел болгаш делегей конкурстарының лауреады А. Цыганков ойнаар (домра). 9.30 — «Спортлотонуң 2-ги үндүрүлгези. 9.40 —«Оттурукчу». 10.10 — «Совет Эвилелиниге баразн боол тур мен!». 11.10 — «Кадыкшыл». 11.55 — Музыкалыг дамчыдылга «Эртенги почта». 12.40 — «Көдээниң шагы». 13.40 — «Музыка киоскузу». 14.10 — В. Биль-Белоцерковский—«Шторм». Фильм-шии. 16.20 — «Вася Куролесовтуң ужуралдары». Мультфильм. 16.50 — Фигурлуг чуңгулаашкынга ССРЭ-ниң чемпионады. Эр улус. Хостуг программа. 17.50 — «Делегей панорамазы». 18.35 — «Аян-чорукчулар клуву». 19.35 — ССРЭ-ниң Күрүнениң Улуг театрынга Социалистиг күш-ажылдың ийи дакпыр Маадыры, ССРЭ-ниң Ленинчи болгаш Күрүне шаңналдарының лауреады, ССРЭ-ниң улустуң артизи Г. С. Улановавың байырлыг кежээзи. 21.00 —«Үе». 21.35— Г. С. Улановавың байырлыг кежээзиниң уламчызы. 22.45— Медээлер. 22.55—23.15 — Шыдыраага делегей чемпионады.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — Зарядкаже чыскаалыңар! 8.20 — Узбек радио болгаш телевидениениң эстрада-симфониялыг оркестриниң концерти. 8.25 — Орус чугаа. 9.05 — Ритмиктиг гимнастика. 9.35 — «Адмирал Макаров», «Пятиборец». Документалдыг фильмнерниң премьеразы. 10.10 — Делегей конкурстарының лауреады В. Ереськонуң концерти. (фортепьяно). 11.05 — Тайбың болгаш аныяктар. 11.40 — Кайгамчыктыг совет музыкантылар — ленинчи шаңналдың лауреаттары. С. С. Прокофьев. 12.10 — Бистиң корреспондентилеривис чугаалап тур. 12.40 — ССРЭ-ниң улустуң артизи М. Биешунуң концерти. 13.40 — «Вариант «Омега». Беш сериялыг уран-чечен телефильм. 2-ги сериязы. 14.50 — Мультфильм. 15.00 — Биатлонга делегей кубогу. 17.00 — «Дириг амытаннар делегейи». 18.00 — «Диалоги» Музыка болгаш поэзия дугайында композитор Р. Щедрин биле шүлүкчү А. Вознесенский чугаалаарлар. 19.15— «Кижи». Чер. Өртемчей». 20.00 —«Тамчыктыг удуңар, чаштар!». 20.15 — Конькиге маңнаарының спортунга Европа чемпионады. Херээженнер. Голландиядан дамчыдылга. 21.00 — «Үе». 21.35—22.45 — «Моя жена — бабушка». Уран-чечен телефильм.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

КИНО

ЯНВАРЬ 8-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Любовный недуг» (2 сериялыг) 9.30, 12.10, 15.00, 17.40, 20.20 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Граждане Вселенной» 9.00, «Осенний подарок Фей» 10.30, 12.00, «Всадник без головы» 13.30, «Любовь и голуби» 16.00, 18.00, 20.00 (узаткан) шактарда.

«ВОСТОК»: «Дети без матери» (2 сериялыг) 14.00, 16.40, 19.20 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Руслан и Людмила» (2 сериялыг) 12.00, 15.00, «Без права на провал» 18.00, 19.50 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Приключения Буратино» 16.00, «Зудов, вы уволены» 17.20, 19.10 шактарда.

АГААР

Бөгүн республикага бүргеп, аязыр. Чамдык районнарга бысхан хар чаар. Соңгу-барыын чүктен хаттың дүргени секундада 3—8 метр. Дүне 32—37 градус, чамдык черлерге 24—26 градус соок болур.

Кызылга бүргеп, аязыр. Дүне бысканнаар. Соңгу-барыын чүктен хаттың дүргени 3—8 метр. Дүне 32—34 градус, хүндүс 24—26 градус соок.

ШЫН Редакцияның адрези: 667000. Кызыл. Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажып № 3. Телефоннары: редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-23-54, харысалгалыг секретарьның 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш үлетпүр килдистериниң 2-31-75, пропаганда болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, культура килдизиниң 2-23-54, көдээ ажыл-агыйы килдизиниң 2-21-47, корректорларының 2-27-41, бухгалтериязының 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Солун неделяда 6 катап үнер.

Чагыг № 3020.

Тыва АССР-ниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыгының херектериниң талазы-биле күрүне комитединиң типографиязы, Кызыл. Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1; ТС—01154